

Дневникъ

(стенографски)

Библиотека Ц.К. Б.К.П.

XIX^{то} обикновено Народно събрание

Първа редовна сесия

52. заседание, четвъртъкъ, 3 мартъ 1921 г.

(Открито въ 4 ч. 30 м. слѣдъ пладне)

Прѣдседателъ: (Звъни) Моля г. секретаря да провѣри списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь Х. Ветовски (з): (Прочита списъка. Отъ заседанияето сж отсъствуваха слѣднитѣ народни прѣдставители: Димитъръ Анастасовъ, Селимъ х. Ахмедовъ, Стефанъ Бакърджиевъ, Димитъръ Благоевъ, Константинъ Бозвелиевъ, Ботю Ботевъ, Цоню Бръшляновъ, Атанасъ Буровъ, Григоръ Василевъ, Асѣнъ Вапцаровъ, Василъ Величковъ, Асѣнъ Вълкановъ, Тома Вълчевъ, Иванъ Ганевъ, д-ръ Никола Геннадиевъ, Иванъ Гешовъ, Бенио Гърбовъ, д-ръ Юрданъ Данчевъ, д-ръ Петъръ Джидровъ, Георги Димитровъ, Василъ Димчевъ, Нейко Диневъ, Спасъ Дунариновъ, Спасъ Жековъ, Никола х. Ивановъ, Петъръ Каратодоровъ, Станчо Коевъ, Величко Кознички, Василъ Коларовъ, д-ръ Недѣлко Колушевъ, Петъръ Кораковъ, Теню Кортенски, Стоянъ Костурковъ, Радославъ Крайчевъ, Ангелъ Кундалевъ, Тенчо Кьосевъ, Мони Личевъ, Тодоръ Луковъ, Александъръ Людскановъ, Михаилъ Маджаровъ, Рашко Маджаровъ, д-ръ Никола Максимовъ, Стефанъ Мановъ, д-ръ Кънчо Милановъ, Георги Миневъ, Недѣлко Михалевъ, Александъръ Мицевъ, Владимиръ Молловъ, д-ръ Христо Мутафовъ, Никола Мушановъ, Лачо Недѣлковъ, Стефанъ Обрѣйковъ, Иванъ Пандовъ, Паскаль Паскалевъ, Кръстю Пастуховъ, Стефанъ Пейчевъ, Никола Пеневъ, Христо Пенчевъ, Горанъ Петковъ, Георги Поповъ, Димитъръ Поповъ, Стоянъ Поповъ, Никола Савчевъ, Янко Сажзовъ, Алекси Сираковъ, Митко Соколовъ, Щелиянъ Сокуровъ, Димитъръ Стоевъ, Атанасъ Стойчевъ, Желю Топчевъ, Иванъ Цанковъ, Станко Цъстовъ, Кънчо Чамевъ, Александъръ Чапрашиковъ, Крумъ Чапрашиковъ и Илия Януловъ)

Прѣдседателъ: (Звъни) Отъ 216 души народни прѣдставители присѣдствуватъ 100. Законниятъ съставъ е налице.

Засѣданието се открива.

Прѣди да пристѣпимъ къмъ дневния редъ, съобщавамъ на народното прѣдставителство, че бюрото на Камарата е разрѣшило 10-дневенъ отпускъ на народния прѣдставителъ г. Дѣлю Георгиевъ, считанъ отъ днесъ.

На народния прѣдставителъ г. Александъръ Людскановъ бюрото е разрѣшило 5-дневенъ отпускъ отъ 3 того;

На народния прѣдставителъ г. д-ръ Христо Мутафовъ — 5-дневенъ отпускъ отъ 3 того;

На народния прѣдставителъ г. Рашко Маджаровъ — 1-дневенъ отпускъ за днесъ;

На народния прѣдставителъ г. Тодоръ Лукановъ — 10-дневенъ отпускъ отъ днесъ.

Народниятъ прѣдставителъ г. Димитъръ Анастасовъ моли да му се разрѣши 10-дневенъ отпускъ за 1, 2, 3 и 4 т. м. Ползувалъ се е съ 22-дневенъ отпускъ; затуй ше питамъ народнитѣ прѣдставители. Които сж съгласни да се разрѣши този 4-дневенъ отпускъ на народния прѣдставителъ г. Димитъръ Анастасовъ, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, Събранието приема.

Народниятъ прѣдставителъ г. Коста Каневъ моли да му се разрѣши 10-дневенъ отпускъ отъ 5 того. Ползувалъ се е съ 22-дневенъ отпускъ; затуй ше питамъ народното прѣдставителство. Които сж съгласни да се разрѣши 10-дневенъ отпускъ на народния прѣдставителъ г. Коста Каневъ, начиная отъ 5 того, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, Събранието приема.

На народния прѣдставителъ г. Стойне Ризовъ бюрото разрѣшава 10-дневенъ отпускъ отъ 4 того.

На народния прѣдставителъ г. Василь Костовъ бюрото извинява отсъствията му на 28 февруарий и 1 т. м.

На народния прѣдставителъ г. Желю Юрдановъ бюрото извинява отсъствията му на 28 февруарий и 1 т. м.

На народния прѣдставителъ г. Иванъ Ганевъ бюрото разрѣшава 6-дневенъ отпускъ отъ 4 того.

На народния прѣдставителъ г. Асѣнъ Вапцаровъ бюрото разрѣшава отпускъ 1-день за днесъ.

Народниятъ прѣдставителъ г. Цоню Бръшляновъ съ телеграма отъ Пльвенъ моли да му се разрѣши 3-дневенъ отпускъ отъ 3 до 5 того; бюрото му разрѣшава.

Народниятъ прѣдставителъ г. Михаилъ Маджаровъ моли да му се разрѣши 3-дневенъ отпускъ отъ 3 того; бюрото му разрѣшава.

Пристѣпяме къмъ дневния редъ.

Първата точка отъ дневния редъ е: одобрение търговската спогодба между българското и чехословашкото пра-

вителиства — продължение разискванията. Понеже г. министър-председателят отсъствува, ще трябва да минем по-нататък.

Втората точка от дневния ред е първо четене законопроекта за бюджета на държавата за финансовата 1921/1922 г. — продължение разискванията.

Има думата г. Теодоръ Теодоровъ, за да довърши речта си отъ снощи.

Г. Теодоровъ (ин): (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Въ вчерашното събѣдане азъ казахъ, че ще се занимая съ изложението, което г. министърътъ на финанситѣ направи устно прѣдъ насъ, и че не ще мога да влѣза въ подробности на бюджета по причини, които ви изложихъ. Сега продължавамъ отъ тамъ, дѣто спрѣхъ.

Азъ се спрѣхъ върху значението на курса на нашия левъ за равновѣсието въ нашия бюджетъ, на и за цѣлото ни икономическо и финансово състояние. Безспорно е, че едно отъ най-големитѣ наши злопастия отъ войната, както ви казахъ и снощи, е това обезцѣпяване на нашата валута. То е въ твърдѣ близка връзка съ самата война. Такова обезцѣпяване на валутата се наблюдава и въ другитѣ държави. И тѣзи отъ тѣхъ, които участваха въ войната, и онѣзи, които не участваха въ нея, съ малки изключения всички тѣ иматъ валутата си днесъ разстроена. И азъ казахъ вчера, че ако искате да прѣдѣлвате състоянието финансово и икономическо на единъ народъ, неговата политика финансово и икономическа добра ли е, лоша ли е, гледайте пѣната на неговата монета. То е пулсътъ му. Всѣки единъ лѣкаръ, като отиде да гледа единъ боленникъ, първото нѣщо, на което се спира, е да види какъ бие пулсътъ му. Защото нѣма разстройство на каквато и да е частъ отъ организма, което да не се отразява на сърцето и на начина, по който то бие, на температурата подиръ това и на всичко друго. Не може лѣкарътъ да обсъжда положението на боленника, ако не почне отъ тамъ. Въ политиката, въ реализирането политическитѣ програми на правителствата може много нѣщо да се говори съ рискъ да се излъже самия този, който говори, или да излъже другито. Политиката носи хилле. Между да обѣщавашъ каквито щещъ хубави програми и принципи и да оставишъ хората да се лъжатъ съ тѣзи програми, за да не се види хиллето, да не се види погрѣшността на мисълта не само отъ този, на когото се казватъ тѣзи работи, отъ народа, ами да не се съгледа и отъ самия онзи, който говори и който може би искрено ги вѣрва. Но икономическиятъ животъ не носи хилле. Ако има хилле тамъ, то се отразява веднага. Най-малката грѣшка, която вие правите тукъ, въ финанситѣ и икономически законоположения на Парламента, въ мѣрките, които вземате, веднага се отразява върху състоянието на валутата, върху кредита на държавата. И нищо не може да парализира туй въздѣйствието. Народовластическа партия ли сте, съсловна партия ли сте, съ хубави принципи ли сте, лѣвичари ли сте, дѣсенчари ли сте, пулсътъ не иска да знае това.

Г. Колевъ (з): Откъдѣ замрѣ пулсътъ, г. Теодоровъ?

Прѣдседателятъ: Моля, не прѣсичайте.

Г. Теодоровъ (ин): Пулсътъ непрѣмѣнно ще покаже лошото влияние на лошо взетата мѣрка.

Нашиятъ левъ е падналъ. Вчера азъ започнахъ да ви казвамъ че въ 1918 г., подиръ примиренето, той струваше около 60 сантима френски. Тукъ въ изложението на г. министра на финанситѣ гледамъ, че за 1918 г. нашиятъ левъ е билъ прѣдѣненъ, че струвалъ 54-70 сантима. Какъвъ е билъ курсътъ му въ началото на 1919 г. и прѣзъ цѣлата 1919 г. г. министърътъ на финанситѣ не казва въ изложението си.

Министъръ М. Турлаковъ: Казалъ съмъ го въ по-раншното си експозе.

Г. Теодоровъ (ин): Азъ не казвамъ, че сте го скрили, но тукъ не сте го казали. — Азъ ви казахъ вчера, че на връщане отъ Ньойн, като носѣхъ проекта за миренъ договоръ, въ Лозана се усѣдомихъ за състоянието на нашия левъ и ми казаха, че струвалъ 18 швейцарски сантима. Това бѣше въ началото на октомврий или въ последнитѣ дни на м. септемврий 1919 г. Слѣдъ това, както се вижда отъ сегашното изложение на г. министра на финанситѣ, въ началото на 1920 г. нашиятъ левъ е спадналъ вече на 10 сантима. Въ днешно врѣме, пакъ споредъ изложението на г. министра на финанситѣ, курсътъ му е 7 сантима и нѣколко стотни. Нашиятъ левъ слѣдователно днесъ е

загубилъ повече отъ 92½ отъ стойността си и сѣ му останали да струва само 7½ сантима, слѣдъ като на врѣмето въ 1914 г. той е билъ 100. Много отдавна нашиятъ левъ е прѣстаналъ да бѣде 100 сантима. Никога нашето положение не е било особено розово въ финансово и икономическо отношение, никога ние не сме били особено щастливи въ нашето управление въ това отношение и все сме вървѣли назадъ. Ще ви кажа само, че прѣзъ 1913 г., подиръ войната, когато азъ се оттеглихъ отъ Финансовото министерство заедно съ оттеглянето на кабинета, на 2 юлий 1913 г., ние имахме единъ шанжъ, една разлика, която се изразяваше само въ това, че наполеонътъ струваше 20-60 л., когато въ началото на войната отъ 1912 г. той струваше около 20-20 л. Искамъ да ви отбѣлѣжа само това, че слѣдъ войната отъ 1912/1913 г., при голѣмитѣ парични и човѣшки жертви, които ти ни коштуваше и т. н., финансовото разстройство, тѣй както азъ го оставихъ, бѣше само това — 60 ст. разлика въ наполеона. Наскоро слѣдъ това обаче, прѣзъ 1913 г., подиръ междусъюзническата война, подиръ букурещкия договоръ и т. н., за да купишъ 100 златни франка трѣбваше да платишъ 113 л.; значи наполеонътъ стана 22-60 л. Разстройството, което и междусъюзническата война докара въ нашето народно стопанство, не се изразяваше тѣй катастрофално, както е днесъ. Днесъ вече, както виждате, наполеонътъ не е 22-60 л., не е нито 23 л., ами е надъ 300 л. А така сѣщо, както виждате, стойността на лева не е вече спаднала тѣй незначително, както бѣше спаднала тогава, а е спаднала катастрофално.

Каквото и да правимъ, каквото и да проектираме, каквото и да мислимъ, ако имаме сериозно намѣрение да цѣримъ народнитѣ рани, да заздравяваме организма на държавата отъ онѣзи поврѣди, които му е нанесла войната, ние трѣбва да гледаме какъ дѣйствуватъ върху стойността на нашия левъ тѣзи мѣрки, които ние вземаме. Качимъ ли ние лева си нагорѣ, поправимъ ли нашата валута, значи ние караме боленника къмъ оздравѣване. Караме ли работата така, както я караме отъ 1919 г. пасамъ — отъ 54 сантима да стигне левътъ ни на 7 — трѣбва да знаемъ, че тукъ трѣбва да има нѣщо друго, освѣнъ поврѣдитѣ, разрушенията на войната, има нѣщо друго, което кара този боленникъ да получи това спадане на температурата си или по-право тази лоша температура, защото спадането на температурата понѣкога е благоприятно. Г. министърътъ на финанситѣ не може да отрече всичко това, което ви казахъ. Даже азъ трѣбва да се извиня прѣдъ васъ, дѣто ви го казвамъ, защото то е тѣй элементарно, че не трѣбваше много настоявания върху него. Но тукъ въ нашето Народно събрание има пужда да се доказватъ съ най-големо усърдие най-елементарнитѣ нѣща, защото не се знаятъ, защото лошо се схващатъ, лошо се разбиратъ и лошо се практикуватъ. Ние констатираме всѣки денъ това. Азъ поне всѣки денъ се убѣждавамъ какъ ние вървимъ рачешки, какъ ние вървимъ наопаки, какъ дѣйствуваме терсене, и тамъ, дѣто трѣбва да приложимъ ледъ, ние гуждаме огънь, или обратно — дѣто трѣбва да сгорещимъ, ние носимъ ледъ и правимъ положението си все по-лошо и по-лошо. Г. министърътъ на финанситѣ, признавайки това нѣщо — а той го знае много добрѣ — казва, че „имаме намѣрение да подобримъ нашия левъ и първото послѣдствие отъ подобрението на нашия левъ ще бѣде, че ще можемъ да направимъ една икономия“. Тази икономия той я прѣсметъта кръгло, тогнанъ, пакъ и пѣмаше нужда да я изчислява подробно, защото тя е деликатна и мъчна работа, но той я прѣсметъта на около 800 милиона лева въ нашия бюджетъ. Да можемъ утрѣ да направимъ нашия левъ да струва 100 сантима — това е зарадъ насъ много отдалеченъ идеалъ, който може би ние нѣма да видимъ осъщественъ и подиръ 15 години. Азъ ви казвамъ туй, та ако ще би нашитѣ министри да бждатъ съ по 10 глави, гениални хора. Не е вѣрно обаче, че ние трѣбва да се откажемъ да мислимъ за възможността да възстановимъ нашия левъ ad parі, да го направимъ да има стойността нацр. на френския франкъ, ако не на други, или на швейцарския. Това можемъ да добиемъ, но разумѣва се, ако умѣемъ, ако вземемъ цѣлесъобразни мѣрки и ако имаме нужното постоянство, твърдостъ и разбирање на пѣната. Въ 1897 г., подиръ войната на Гърция съ Турция, курсътъ на гръцката драхма бѣше станалъ: 197 драхми за 100 французки франка; и тогава считаха, че това е катастрофално, невъзможно положение: драхмата бѣше спаднала близо на 50 сантима, даже и по-малко. Но сѣщата тази Гърция, макаръ и побѣдена отъ Турция, като

получи единъ заемъ отъ 120 милиона франка, който ѝ да-доха четиритѣ велики държави нейни покровителки при извънстенъ контролъ надъ нейнитѣ финанси, въ нѣколко години се поправи и днесъ, както знаете, драхмата стои по-горѣ отъ френския франкъ два пѣти, а отъ нашия левъ петъ пѣти. Нѣма въ това отношение нѣщо така фатално и непоправимо, нѣма тукъ умрѣлъ човѣкъ, когото да не можешъ да съживишъ, а има нараненъ организъмъ, който допуща лѣчение, който е още жизнеспособенъ и който може да си възвърне по-прѣдишното здраве. Всичко е обаче въ умѣнето да му наредишъ живота и да го оздравишъ.

Азъ казахъ това мимоходомъ. Азъ не допускамъ, че можемъ да постигнемъ това по-рано отъ 10—15 години. Не искамъ да бъда краенъ песимистъ, както сѣ тѣзи господа, които стоятъ тукъ. (Сочи комуниститѣ) Не е право да бъдемъ такива песимисти и пѣма си мѣстото това. Ако можемъ обаче да повишимъ курса на нашия левъ да стане той отъ 7 на 30 сантима, увѣрявамъ ви, че тази икономия отъ 800 милиона лева ние ще я реализираме. Ще я реализираме най-напрѣдъ въ бюджета, а послѣ подобна икономия, подобно благосъстояние, добродѣтина ако щете, ще се отрази и въ живота на всѣки единъ гражданинъ поотдѣлно. Не е въпросъ само за онѣзи, които иматъ готови пари — че при такова покачване стойността на лева тѣхнитѣ пари ще хванатъ да струватъ два-три пѣти повече и по този начинъ като че ли ще се увеличатъ два-три пѣти повече. Не е това, което може да блязни простаката да мисли той, че онѣзи, които иматъ пари, искатъ да имъ повдигнатъ стойността. Това е едно лѣжливо мѣрило. Изобщо повдигането стойността на монетата значи и повдигане цѣната на всичкитѣ прѣдмети, които държавата има, на нейната покупателна способностъ въ свѣта въ съотношение съ другитѣ, на нейната, ако щете не само покупателна способностъ, ами интринсектна стойностъ, на нейното вътрѣшно състояние, т. е. самата държава съ всичкото си благосъстояние ще струва два-три пѣти повече, ако се повдигне стойността на лева ѝ. Този въпросъ слѣдователно би трѣбвало да бѣде алфата и омегата, началото и края на всичката наша мислителна дѣятелностъ въ туй Собрание — да мислимъ, правимъ каквото правимъ, какъ ще се отрази това върху пулса на държавата, какъ ще се отрази то върху нашата валута, както го правятъ всички разумни хора. Грижатъ се всички неустанно и постоянно върху стойността на тѣхната валута. Не мога тукъ да влѣза въ по-обширни разисквания на важността на тая тема, но туй, което ви казахъ, ми се струва, е достатъчно, за да оправдае моето твърдение.

Е добръ, какъ можемъ ние да поправимъ нашата валута? Г. министърътъ изказа надежда, че ще я поправимъ. Ама какво направи той досега, за да я поправи? Я нека ми каже! Какво направи неговото правителство, за да поправи българската валута? Има ли поне една мѣрка, от-както то управлява страната, която е могла да насърчи хората да даватъ по-голямъ кредитъ на нашия левъ? Ако гледате самия левъ и го попитате, той ще ви каже: „Азъ, откато Стамболийски стана министъръ-прѣдседателъ, вървя надолу; бѣхъ 18 сантима, а днесъ съмъ 7. Моля за защита“. Туй ще ви каже самиятъ левъ, ако го попитате.

Ю. Урумовъ (з): А Васъ ако питаеме?

Н. Ковачевъ (з): Най-малко Вие имате право да правите запитване.

Т. Теодоровъ (пп): Но азъ казвамъ: покажете ми една мѣрка на правителството, която е била отъ естество, която е била въ състояние да засили стойността на нашата монета. Увѣрявамъ ви, г-да, не защото съмъ опозиционеръ — азъ не желяехъ да ви бѣда опозиционеръ, вие това го знаете, знае го най-добръ г. Стамболийски; азъ желяехъ, щото правителството, което ще стои начело на съдбинитѣ на България, да бѣде поддържано отъ всички партии, защото има нужда отъ подкрѣпа на всички, за да разрѣши останалитѣ слѣдъ войната съдбоносни, важни за страната въпроси и задачи — не отъ желание за да оправдая своето опозиционерство, не отъ желание да бѣда опозиционеръ, а съ горестъ на сърцето и душата ви казвамъ, че нѣма нито една подобна мѣрка, която вие да сте прѣдприели — нито една. Азъ съмъ тукъ свидѣтель и дѣятелъ.

Т. Петровъ (к): Жандармерията.

Т. Теодоровъ (пп): Да, жандармерията, законътъ за разбойничитѣ, 30-милионитѣ кредитъ, и всичко това дѣйствува разрушително. — Казвамъ, нѣма нито една наша мѣрка, която да показва, макаръ отъ далечъ, че управляю-

щитѣ хора сѣ се запитали: бе джанъмъ, туй какъ ще повлияе на нашия кредитъ, какъ ще повлияе на цѣната на нашата монета, на туй, което служи за сръдство за обръщане въ нашия икономически животъ, което опрѣдѣля нашата стойностъ въ свѣта, което прави нашето благосъстояние въ свѣта. Не, никога не.

Н. Пѣдаревъ (д): Д-ръ Караджовъ го разправя, но не го разбиратъ.

В. Драгановъ (з): Мълчи бе, говедо! (Смѣхъ)

Т. Теодоровъ (пп): Вѣрно е, че вие вземахте — но защо да ви дразня, по-хубаво да не ви говоря — вие вземахте напр. недвижимитѣ едри притежания. Мислите, че това ще се отрази благоприятно върху стойността на лева? Ни най-малко. Напротивъ, то бѣше единъ катастрофаленъ ударъ, който вие нанесохте върху собствеността и кредита, защото трѣбба да ви кажа, че прѣзъ всякото врѣме на вашето управление, благодарение ржката на провидението, която бѣше щедра къмъ насъ и въ 1919 и въ 1920 г. и като че ли изсипа съ рога на изобилието всичко онова, което може да ни докара да се повдигнемъ, да се поправимъ, този левъ имаше насърчение отъ природата, отъ провидението; имаше и други условия, които го правѣха да се покачи, но вие го задушихте, вие не му позволехте, вие му стѣпнихте на врата съ вашия кракъ, за да не може да се поправи. Изземаването на недвижимитѣ имоти за нуждитѣ на държавата бѣше една архисъсипателна политика за кредита и бюджета на страната. Защото една държава, която е живѣла 40 години и не е могла да се снабди съ свои собствени здания, за да помѣщава тамъ своитѣ служби, когато попадне въ 23—25 или 27 — колкото щете ги пишете — милиарда лева дългъ, да отиде тогава да се снабди съ такива здания, да си купува здания за милиарди, то значи да нѣма никакъвъ здравъ смисълъ у тѣзи, които я управляватъ. Хората, когато заборчляватъ много, не купуватъ, макаръ и съ кредитъ, ами се мъчатъ да продаватъ, за да намалятъ дълга си.

Азъ го говоря туй не заради васъ, защото онзи, който не е могълъ да достигне да получи сръдно образование и до поучи малко финансова наука, една, двѣ, три години, той нѣма да ме разбере. За него всичко това, което му говоря, е просто едно усилие напразно, на което той ще се смѣе, защото е въ невѣдѣние. Но азъ го казвамъ затуй, защото то ще се запише.

И. Гетовъ (з): (Възражая)

Т. Теодоровъ (пп): Говорете, говорете да Ви запишатъ името — че Иванъ Гетовъ е прѣкъсналъ Теодоръ Теодоровъ.

Г. Драгневъ (з): Значи щомъ сте Теодоръ Теодоровъ, не могатъ да ви кажатъ истината въ очитѣ?

Т. Теодоровъ (пп): Говорете, говорете и Вие, да се запише и Вашето име, че сте говорили тогава, когато трѣбваше да мълчите.

Прѣдседателъ: (Звъни) Моля, оставете г. Теодорова да говори.

Т. Теодоровъ (пп): Даже, когато вие оцѣнявате за безцѣннкъ имотитѣ на тия хора, хвърлянето на пияцата на едно голѣмо количество книжни знакове — въ каквато щете форма ги направите вие: въ банкноти ли ще бѣде, въ съкровищни бонове ли ще бѣде, въ заложни бонове ли ще бѣде — хвърлянето най-малко на 2 милиарда книжни знакове подобни на лева, ще съкруши окончателно стойността на този левъ; той нѣма да остане 7 ст., той ще стане 3 ст. Азъ го казвамъ, за да се запише тукъ въ протоколитѣ, защото вие ще го видите, ще го чуете подирѣ, когато може би азъ не ще съмъ живъ, защото г. Стамболийски много къси дни ми прѣдрича — не ме оставя да живѣя даже до 1923 г. — съ торба на шия и на пѣтъ за Орландовци, а пѣтъ той на пѣтъ не знаемъ какъдѣ, като че ли и той не си носи торбата заедно съ насъ (Смѣхъ), като забравя мѣдрата народна поговорка, която казва, че агнешкитѣ и ярешикитѣ кожи на пазара сѣ много повече отъ овчитѣ и козитѣ.

Думата ми е, г. г. народни прѣдставители — да не влизамъ въ други подробности — че това сѣ два закона, които сѣ отъ естество да убиятъ най-добрия кредитъ на една страна, и че това вие нѣма да го намѣрите нито въ

една европейска съвременна цивилизована държава. Вие ще намърите тѣзи работи тамъ, дѣто хората сж привърженици на една друга система, системата, която ви казва, че собствеността е грабежъ, кражба, и която ни казва, че дѣлата на политиката е да направи собствеността обектъ на грабежъ.

Ю. Урумовъ (з): Ама нима вие смѣтате, че пари ще вземете?

Прѣдседателъ: Моля, оставете г. Теодорова, нека се изкаже.

Т. Теодоровъ (ни): Но нека оставимъ това. Азъ оставамъ тѣзи мѣрки, защото ви дразня, защото вие мислите, че тѣ ви правятъ честъ, че тѣ ще ви увѣковѣчатъ въ историята на България като нѣкакви обновители, а не като нѣкон чисто и просто грабителни или разрушителни.

Минавамъ на друго. За повдигане стойността на банкнотата вие не трѣбва да правите подобни нецѣлесъобразни мѣрки като тѣзи, за които говорихъ — само за дѣтѣ, и не ща да говоря за повече, защото ми трѣбва повече врѣме — вие не трѣбва да правите такива работи, които съсипватъ кредита, а трѣбва да увеличите производството. И министърътъ това ни обѣща: „Ще увеличимъ производството“. Вие трѣбва да увеличите износа на това производство навънъ, защото само така ще повдигнете стойността на нашия левъ въ реда на другитѣ стойности на чуждитѣ народи. Той го каза въ своето изложение и то е право. И азъ вчера казахъ, че мислитѣ му сж хубави, думитѣ му сж хубави, обаче дѣлата му, негови и на правителството, сж грозни. Намѣренията му сж похвални и за тѣхъ не мога да кажа лошо, ама работата е, че не се дѣйствуватъ въ смисълъ на изпълнението на тия намѣрениа.

Похвалнихъ и г. Даскалова за това, което е говорилъ въ търговската камара. Ще го похваля може-би и затова, което ще говори, когато отиде въ Англия. Това, което ще говори тамъ, ще бжде може-би нѣщо пѣтно и умно, защото го е срамъ, нѣма да смѣе да говори нѣщо лошо тамъ, но като дойде тукъ, ще заприлича работата пакъ като за въ яхъръ. (Смѣхъ въ лѣвницата)

Г-да! Трѣбва да увеличимъ износа, въ това сме съгласни. Но кажете ми, за Бога, какво направихте вие, за да увеличите износа на България, когато това е една несъмненна истина, отъ която трѣбва да започнемъ, не само за да повдигнемъ стойността на лева, ами колко-годѣ да почувствуваме облекчение въ нашия животъ, да намалимъ скѣпотията въ нашата страна? Какво направихте вие за увеличението на износа? Ето ги тѣзи въ Русия, вдигаме ги и ги слагаме кому, както му иде на езика и кой както мисли. Азъ каквото съмъ казалъ, нищо не оттеглявамъ (Смѣхъ въ комуниститѣ), знамъ защо съмъ го казалъ. Но вижте ги, и тѣ се стараятъ да увеличатъ у себе си износа, и тѣ хленчатъ тамъ въ продължение на мѣсеци, за да сключатъ единъ търговски договоръ съ Англия и сж готови да направятъ всички отстъпки, само да вѣзватъ въ търговско общение съ свѣта. Вие признавате това, не можете да го отречете; трѣбва да имате извънредна смѣлостъ, за да кажете, че износъ не трѣбва да правимъ. Това всѣкога сме го чувствували, всѣкога сме го изповѣдали. Кажете ми обаче какъвъ износъ направихте вие? 1 милиардъ килограма е най-малкото количество храни, които можемъ да изнесемъ прѣзъ текущата година отъ реколтата на 1920 г. Казва ни го това не Теодоръ Теодоровъ, не нѣкой ученъ българинъ, който се занимава съ статистика, ами ни го казва министърътъ на търговията, промишлеността и труда на народовластническото обновително за България правителство на г. Стамболийски г. Райко Даскаловъ, главнокомандующъ нѣкогашия.

Г. Драгневъ (з): А нѣкъ ти гледашъ отъ балкона.

Т. Теодоровъ (ни): Е добръ, 1 милиардъ килограма зърнени храни вие казвате, че можете да изнесете, че Господъ ви е далъ възможностъ да изнесете за доброто на този народъ и за да прѣпоръчатъ себе си. Питамъ ви азъ направихте ли си вие баланс на 31 декември 1920 г., колко килограма отъ този милиардъ храни изнесохте навънъ? Вие не изнесохте нищо 200 хиляди килограма. Въ 1919 г., както ви казахъ, ние имахме божия благодатъ, нѣщо незапомнено, рогътъ на изобилието широко се излѣ върху нашата земя. Какво изнесохте вие отъ това? Вие не изнесохте, по признанието на нашия директоръ на Консорциума, отъ 60-тѣ хиляди вагона, които той е мислилъ, че могатъ да се

изнесатъ отъ реколтата въ 1919 г., нищо 16 вагона. Той ни казва туй, само че той си оми рѣцѣтъ и каза: „Азъ не съмъ виновенъ, ами желѣзницитѣ сж виновни, защото не можеха да го изнесатъ“.

Прѣдседателъ: Г. Теодоровъ! Да се не караме — оставатъ ви още 5 минути.

Т. Теодоровъ (ни): Г-да! Темата за нашия износъ ми е послѣдната, защото нѣмамъ повече врѣме. Нѣма да завърша реда на мислитѣ, съ които азъ искамъ да ви покажа какви сж срѣдствата, за да се повдигне левътъ. Износътъ е едно отъ срѣдствата; поне ще ми позволите само по тая тема да свърша, отъ другото ще се откажа, подарявамъ го, нѣма да говоря, макаръ, мисля, че имаме венчкия интересъ да се говори и да се опровергаватъ, ако е възможно само тѣзи работи. Но какво да правя!

И тѣй, г-да, нищо рационално не се направи. Не че не го желаете вие; вие го желаете, азъ го зная. Онѣзи корпорации, които се наричатъ кооперации и синдикати, които вие създавате и на които възлагате такива голѣми надежди, и тѣ го желаятъ, и правителството го желае, но работата е, че вие впрегнахте воловетѣ отзадъ, въ опашката на колата, а не отпрѣдъ. (Смѣхъ въ лѣвницата) Това е.

С. Златевъ (з): Левътъ стана 7 ст. отъ вашитѣ глави.

Т. Теодоровъ (ни): Г-да! Когато говорихъ по закона за Консорциума тукъ, азъ ви казахъ нѣща, които днесъ вече пророчески се изпълнятъ, а подиръ една година ще бждатъ още по-блѣскаво потвърдени. Азъ ви казахъ, че въпросътъ за търговията съ зърнени храни, за изнасянето на зърненитѣ храни навънъ, е единъ въпросъ, който трѣбва да ни интересува въ днешния моментъ по-особено, отколкото всѣки други въпросъ въ всѣко друго врѣме. Търговията не е лѣжница за устата на прости производители на жито.

Отъ земледѣлцитѣ: А-а-а!

И. Гетовъ (з): Тѣ само могатъ да работятъ!

Т. Теодоровъ (ни): Азъ ви казахъ — думитѣ ми сж тамъ (Сочи стенографитѣ) — не ги измислямъ сега, и днесъ ви повтарямъ същото: външната търговия съ зърнени произведения е една специална работа отъ най-деликатнитѣ, която даже не всѣки търговецъ може да прави съ полза за себе си, а повечето се опростаятъ съ нея, даже бидейки много опитни и много изкустни; тя е една отъ най-мѣжнитѣ търговии на свѣта и не е достатъчно да ми каже тукъ единъ отъ васъ — не го помня кой бѣше, Коста Илиевъ или другъ бѣше: „Какъ така ние да можемъ да произвеждаме кукурузъ, а да не можемъ да го изнасяме въ Лондонъ?“ Е хубаво, друго е да произвеждашъ, а друго е да търгувашъ, друго е да отхранвашъ свини, а друго е да направяшъ жамбони и ги продадешъ. (Смѣхъ въ лѣвницата) И какво излѣзе? По този законъ азъ ви казахъ: Г-да! ако искате да създавате кооперации, противъ идеята на кооперацията азъ не мога да възстана, азъ не съмъ възставалъ никога; . . .

Ю. Вълковъ (з): Вие сте забравили миналото, г. Теодоровъ.

Г. Драгневъ (з): Униженоенето на кооперациитѣ отъ сѣция Теодоровъ.

Т. Теодоровъ (ни): . . . и ви казахъ, че тя е една идея симпатична. Но не можете да правите вие кооперации, като прѣдварително, прѣди даже да сте ги създали, одушавате търговията. Напротивъ, дайте възможностъ кооперациитѣ да се организиратъ, насърчете ги, но да дѣйствуватъ паралелно, на лоялни условия на конкуренция съ търговцитѣ.

Ю. Вълковъ (з): Г. Теодоровъ! Защо говорите тукъ два часа? Идете и въ всѣка кооперация говорете по половинъ часъ и ги освѣтлете. Кажете имъ какъ да дѣйствуватъ. Вие не смѣете да се явите тамъ.

Т. Теодоровъ (ни): Абе азъ на васъ като народни прѣдставители не мога да разправа, та какъ ще разправамъ на ония престапи тамъ въ кооперациитѣ ви. (Смѣхъ въ лѣвницата)

Ю. Вълков (з): Идете осветлявайте този народъ. Вие нѣмате смѣлостъ да се явите тамъ.

Ю. Урумовъ (з): Кого прѣдставлявашъ тамъ отъ трибуната? Не прѣдставлявашъ ли този народъ?

Ю. Вълковъ (з): Нали сте прѣдставителъ на народа? Кого защитавате?

Т. Теодоровъ (нп): Азъ поддържамъ и казвамъ сега една права мисълъ, достойна, за да я изнесе нѣкой отъ тая трибуна и да я каже сто пѣти, сто души да я чуятъ; казваха я и други, казвамъ я и азъ, само че съ мои думи: България днесъ има основание да желае кооперациитѣ, но тя като желае кооперациитѣ, като ги насърчава, нѣма основание и нѣма право да иска да създаде за тѣхъ монополъ, за да експлоатиратъ тѣ България въ нейната търговия съ странство, . . . (Възражения отъ земледѣлцитѣ)

Ю. Урумовъ (з): Безсрамници! Кого експлоатиратъ?

Н. Ковачевъ (з): Сега ви горчи, когато народътъ взема всичко въ рѣцѣтъ си!

Т. Теодоровъ (нп): . . . защото този монополъ ще съсипе страната и ще докара нейното разорение, безъ да докара на самитѣ кооператори полза. Разорявате и себе си, разорявате и страната и ще опропастите и правителството, подъ покровителството на което тая система се върши. Г-да! Най-опасната мина подъ вашитѣ крака, въ вашето управление, е този Консорциумъ. Той се оказа вече достатъчно негоденъ, за да се сепнете о врѣме. И ако е върна мисълъта на г. министра на финанситѣ, че между тѣхъ и насъ имало тази разлика, че тѣ о врѣме си поправяли грѣшкитѣ, че не се считали непогрѣшними, че тѣ знаели да се поправятъ — е добръ, поправете ги, макаръ и много късно, макаръ и съ много голѣма загуба за страната, защото иначе тѣ ще ни поправятъ и насъ, и васъ, и всинца ни.

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Ти плачешъ ли?

Т. Теодоровъ (нп): Г-да! Вие сте сключили търговска конвенция съ Чехословашко. Ние ще дойдемъ подиръ нѣколко дни да гледаме тая конвенция. Вие сте дали правото на чехитѣ да купятъ отъ България 2.000 вагона жито и 5.000 вагона евентуално царевича отъ реколтата на 1919 г. и други количества отъ реколтата на 1920 г., и вие, вашитѣ Консорциумъ, българскиятъ Консорциумъ не сте успѣли да изпълните задълженията даже, които съ прѣдвидени тамъ и хорскитѣ шлепове стоятъ по недѣли по Дунава да чакатъ за нашето жито, за нашия кукурузъ, и разноскитѣ да се стоварватъ на нашия грѣбъ, защото не сме могли да си изпълнимъ наврѣме задълженията, да предадемъ хранитѣ.

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Не е върно.

Т. Теодоровъ (нп): Азъ знамъ, че нашитѣ кооперации не съ могли да ни снабдятъ съ нужното количество кукурузъ и други храни за износъ нито въ Варна, нито въ Бургазъ.

Прѣдседателъ: Г. Теодоровъ! Свършвайте.

Т. Теодоровъ (нп): Сега, сега. — И нашитѣ храни, които съ днесъ тамъ, не съ могли да бъдатъ продадени, не могатъ да бъдатъ продадени. Ако искате да ви кажа нѣщо, което не съмъ провѣрилъ, но което повториха десетъ души: ние имаме голѣмо количество храни вече развалени. Г-да! Ето по моему една отъ главнитѣ причини, поради която ние не правимъ износъ. Тѣй е и съ нашитѣ тютюни, тѣй е и съ нашия спиртъ, тѣй е съ всичко. Ние сме въ състояние на една парализия въ нашата търговия съ странство и ние държимъ хубавитѣ продукти, които иматъ стойностъ на злато, у себе си тукъ, за да ги ядатъ плѣховетѣ, за да се развалятъ или да остаряватъ отъ врѣмето и да се поврѣждатъ. И ние правимъ всичко това въ единъ моментъ, когато тия прѣдмети отъ день на день падатъ въ стойността си. Чели съ може-би нѣкой отъ васъ, които знаятъ да четатъ (Смѣхъ), какъ съ прѣдлагани по 1-36 французески франка за нашитѣ храни и ние не сме ги дали, защото било малко, и съ ги купили хората отъ другадѣ по 1-07 л., доставени на италианския брѣгъ отъ Америка. Чували сте,

че американцитѣ ни конкуриратъ не само въ Цариградъ и другадѣ, но даже и въ Одринъ. И ние държимъ туй злато въ храни, което имаме, за да се мърсимъ съ тия мръсени банкноти, омърсени, омачкани и оцапани, каквито ги имаме у себе си.

Свършвамъ съ голѣмо съжаление, че не мога да се спра по-обстоятелствено върху другитѣ причини, които спрватъ нашия износъ. Тия причини съ отъ разнороденъ характеръ, но въ основата на всички стои инертността, неспособността на нашия Консорциумъ и на правителството, което носи отговорностъ заради него и което не измѣня тази система въ друга една таквазъ на търговски обмѣнъ, каквато иматъ съврѣменнитѣ цивилизовани народи. Не е достатъчно да ходите по Европа — ето сега отиде и Даскаловъ — и да харчите български пари, ами е нужно да се научите на умъ, да видите какъ правятъ белгийцитѣ, какъ правятъ французитѣ и какъ правятъ англичанитѣ, и направете него; ако не можете да го направите, вървете въ Русия и вижте какво тамъ правятъ, за да вземете скѣпа поука отъ тамъ.

Прѣдседателъ: Има думата г. Чернооквъ.

Т. Теодоровъ (нп): Не можете ли да ми джиросате отъ неговото врѣме на мене; азъ имамъ желание още малко да говоря. (Смѣхъ)

Г. Чернооквъ (с): (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Въпрѣки поканата на г. Теодоръ Теодоровъ да говоря два часа най-малко и въпрѣки вашето видимо настроение да слушате такива интересни работи, каквито г. Теодоровъ ви разправя, азъ обаче нѣма да бѣда нито толкова дълъгъ, нито толкова компетентенъ по тая проста причина, че не съмъ азъ най-призвания отъ нашата парламентарна група да взема думата по общитѣ дебати по бюджета на правителството. Имахме въ нашата парламентарна група единъ специалистъ финансистъ, за жалостъ обаче той е въ оставка; не въ оставка отъ Камарата, но въ оставка отъ трибуната, защото той не знае отъ името на кого трѣбва да изнесе своитѣ възгледи въ Парламента по бюджета. Думата ми е за г. д-ръ Сакаровъ, който бѣше нашиятъ компетентенъ човѣкъ по финансистъ въпроси, и за жалостъ, казвамъ, нѣма го да изнесе съ видима компетентностъ мнѣнието на нашата група. Отъ друга страна нека побързамъ да кажа, че ние много не съжаляваме, тѣй като ние сме въ една материя, където се оперира съ цифри. И азъ бихъ билъ много любопитенъ да чуя сега този финансистъ, който съ цифри на рѣка — значи съ най-обективнитѣ данни на рѣка — можеше да пледира нашата кауза противъ тая на комуниститѣ и противъ тая на буржоазнитѣ партии, какъ сега ще излезе отъ трибуната съ сжщитѣ цифри да пледира кауза противъ нашата партия, отъ която е вънъ. Това говори, че тъкмо оперирането съ цифритѣ не е било отъ най-добритѣ, и затуй ние нѣма защо много да съжаляваме и не сме длѣжни много да съжаляваме. Това говори, че тоя финансистъ, който не бѣше устойчивъ въ възгледитѣ си, не е билъ отъ най-цѣлнитѣ. Азъ ще се помъжа обаче, безъ да претендирамъ на особена компетентностъ въ тази специална областъ и безъ да искамъ да говоря много по техниката на бюджета да кажа възгледитѣ на нашата партия по финансистъ и стопански въпроси въобще.

Бюджететѣ, който ни прѣдстави г. министърътъ на финанситѣ, г. г. народни прѣдставители, биде похваленъ биде и укоренъ. Една отъ похвалитѣ му бѣше, че той прѣдстави искрено финансовото състояние на българската държава, съ други думи, че е билъ единъ бюджетъ неуравновѣсенъ, но единъ искрено неуравновѣсенъ бюджетъ. Това е единственото му качество. Въ друго отношение самъ г. министърътъ на финанситѣ не поддържа, че е направилъ нѣщо особено. Напротивъ, той ни дава обѣщание въ своето изложение, че идущата година ще реформира основно данъчната система и само при тия основни измѣнения на самата система ще можемъ ние да свържемъ двата края, т. е. да създадемъ единъ уравновѣсенъ бюджетъ на българската държава. Дали тия реформи идущата година ще дойдатъ или не, това ние не знаемъ. Ние сме по-скоро несимплетни, отколкото оптимисти; ние по-скоро не очакваме, че това ще дойде, защото много реформи се обѣщавха, много моменти благоприятни отле-тѣха за прокарването на тия реформи, но тия реформи още не идватъ. Вече правителството управлява самостоятелно близо двѣ години.

Министър М. Турлаковъ: Много ги увеличихте; нѣма още година.

Г. Чернооковъ (с): Мисля, че два бюджета редовни прокарваме, мисля, че имаше време да се реформира самата данъчна система. Защото менъ, г. г. народни представители, съвсѣмъ не ме утѣшава обстоятелството, че бюджетътъ е искренъ, щомъ той не е уравновѣсенъ. Това ми напомня една рѣчь на покойния Димитъръ Петковъ въ Пловдивъ прѣдъ своитѣ си избиратели върни стамболовисти. Той тамъ съвсѣмъ недвусмислено, съвсѣмъ искрено, съвсѣмъ цинично искрено, както вие си го познавате, бѣше казалъ: „Драги партизани! Всички партии крадатъ въ България, но не си признаватъ, че крадатъ, византийци сж, лѣжци сж, инкърать, а ние си признаваме. Вѣрно е, че партия безъ крадци и партия, която да не е краля, нѣма въ България“. И той наистина направи едно отлично впечатление въ срѣдата на своитѣ партизани: „Браво на човѣка, на, вижъ, той дойде и ачикъ-ачикъ призна, че тѣ си крадатъ“. Обаче отъ туй нито по-топло стана на българския народъ, нито нѣщо по-добро. Това е една фаза, споредъ мене, по-назадничавъ, отколкото по-напрѣдничавъ. Да правитъ инкяръ значи да имашъ срама, но да не правитъ инкяръ, то значи да си искренъ въ своето безсилне, което признавашъ.

Не можемъ съ спокойствие да погледнемъ единъ бюджетъ, когато е неуравновѣсенъ, когато той ни оставя съ 300 милиона дефицитъ годишно и когато надеждитъ за покриването на този дефицитъ сж подъ земята, както казва г. Турлаковъ, сж въ подземнитѣ богатства, неизлѣзли още надъ земята, и не ни показва никакви конкретни срѣдства, реални срѣдства, които струватъ пари, които трѣба да легнатъ пакъ върху разходното перо на бюджета, чрѣзъ които ще изкараме туй богатства — единствената надежда на г. министра — надъ земята, за да можемъ да уравновѣсимъ бюджета. Единъ бюджетъ неуравновѣсенъ, и при това искрено неуравновѣсенъ, означава, че болестъта е органическа, че това не е една болестъ въ техниката, че това не е една грѣшка на чиновницитѣ, че това не е просто грѣшка въ цифритѣ, въ аритметиката, въ прѣсмѣтането, защото тогава ще обидимъ г. министра, че не е билъ достатъчно грижливъ да вземе да положи трудъ да направи смѣткитѣ по-точно, да хване за ушитѣ своитѣ чиновници. Напротивъ той е извѣстенъ за много трудолюбивъ човѣкъ — и нека това му бѣде единъ комплиментъ. Вѣрно е, че г. Турлаковъ е единъ отъ най-трудолюбивитѣ; той може-би иска да надсмогне ония, които иматъ висши науки и сж ходили въ странство — по Европа и Америка — съ личенъ трудъ, и въ това отношение нѣма никакъвъ кабахатъ. Но искрено нека признае той, че слѣдъ като е положилъ всичкия си трудъ, слѣдъ като е упражнилъ контролъ върху чиновницитѣ, върху техниката на бюджета, и въ края на крайщата каза: „Мимо всичко, азъ трѣба да го оставя съ единъ дефицитъ отъ 300 милиона лева“, туй показва, че има една органическа болестъ, че кризата, която прѣживява нашата страна, не е само финансова, а икономическа и социална.

Но, г. г. народни представители, дефицитътъ не е само тоя, колкото го пише въ бюджета — 300 милиона; дефицитътъ може да бѣде по-голямъ и той неминуемо ще бѣде по-голямъ, защото бюджетътъ е сключенъ, безъ да е включена въ него най-голямата тежестъ; бюджетътъ е сключенъ, като че ли вече обѣщанията на г. Стамболийски сж изпълнени, т. е. като че ли не само тежитѣ клаузи, ами всичкитѣ клаузи на Ньойския договоръ не съществуватъ. Това е то огледалото на финансовото състояние на нашата държава за тази година. Нѣма прѣдвидени изплащанията на лихвитѣ и погашенията на оубъни дългове, които ни висятъ на врата като Дамоклиевъ мечъ по силата на единъ договоръ международенъ, чийто клаузи ние още не сме изпълнили, и нѣма абсолютно никакъвъ признакъ, че вървятъ къмъ измѣнение или къмъ облекчение. Напротивъ, отъ Белгия, когато г. Стамболийски бѣше тамъ, имаме телеграфическо съобщение по-скоро Софийската община да се занимае съ въпроса за вземанията на белгийскитѣ електрически компании отъ общината. Има ултиматумъ даденъ сега на Софийската община, скоро, въ една седмица време непрѣмънно да приеме откупуването на трамваитѣ, иначе ще разтури общината и ще тури 3-членна комисия, която ще изпълни волята на правителството, а то значи волята на европейския капитализъмъ. Та това сж признацитѣ. Тѣй щото, споредъ мене тоя бюджетъ не е само неуравновѣсенъ въ размѣръ на 300 милиона лева дефицитъ, но тоя бюджетъ е единъ имажинеренъ бюджетъ, той е единъ въображаемъ бюджетъ.

Т. Теодоровъ (ш): Дефицитътъ е единъ милиардъ.

Г. Чернооковъ (с): Въ този бюджетъ нѣма включено онова, което ние имаме да дължимъ по договора за мира. И защо то не е включено, г. г. народни представители? Г. министърътъ на финанситѣ въ изложението си го казва: „Защото нашата Комисия за репарациитѣ била дала мнѣние, че имали сме основание да ходатайствуваме прѣдъ чуждата Комисия за репарациитѣ да ни отгъдни за тази година този дългъ“. Е, г. г. народни представители, азъ мисля, че наша комисия за репарациитѣ не съществува; това сж едни съвѣтници, които сж прикомандировани къмъ чуждестранната Комисия за репарациитѣ, единъ видъ да бждатъ свързка между правителството и чуждестранната комисия за репарациитѣ, които ще се помъчатъ да пледиратъ каузата на българското правителство, тѣ обаче не сж абсолютно никаква гаранция. Комисията за репарациитѣ е дошла тукъ не съ цѣлъ да ни опрощава, ами съ цѣлъ да отскубне възможно най-много, което ние можемъ да ѝ дадемъ, и ако въ изложението на г. министра се казва, че комисията ни е дала достатъчно основания, тия основания могатъ да бждатъ само за успокоение на нашата съвѣсть, но въ никой случай не сж едно реално доказателство, че ние тази година ще сключимъ бюджета, безъ да имаме нужда да прѣдвидимъ и това задължение по договора за мира, което е голѣмо.

Друга една надежда има г. министърътъ на финанситѣ — че комисията като дойде, ние ще прѣдъвимъ едни контра-претенции, а тѣ сж, че ние сме дали достатъчно много добитѣкъ, че ние сме дали материали желѣзнопѣтни, които по тълкуването на правилника на хагската конвенция не сме длѣжни да дадемъ. Азъ бихъ пледиралъ като адвокатъ каузата на г. Турлакова, обаче не зная не само азъ, ами и най-силниятъ адвокатъ, дали ще мога да убѣдя тази комисия. Българското правителство направи опитъ да не дава счупенитѣ вагони на сърбитѣ и сърбитѣ спрѣха плѣнницитѣ. И азъ помня какъ отговаряше тукъ г. министъръ Турлаковъ на една интерпелация тогава, замѣтвайки министра на войната или министъръ-прѣседателя. Той отговаряше: „Че ние поискаме да не даваме; отговорихме съ право, че ние даваме вагонитѣ, но си запазваме правото въ послѣдствие да разискваме този въпросъ прѣдъ Комисията за репарациитѣ, както диктува изрично клаузата на Ньойския договоръ. При все това, само защото си запазихме правото словѣсно да повдигнемъ въпроса, ние видѣхме, че сърбитѣ спрѣха съобщенията ни съ странство, спрѣха изпращането на плѣнницитѣ, почнаха репреснитѣ, каквито тѣ за нещастие иматъ въ своя властъ да упражняватъ срѣщу насъ. Та ако сждимъ отъ този опитъ, ще видимъ, че и тази надежда на г. министра какво тази година ще можемъ да компенсирате съ даденото, какво по силата на конвенцията ние имаме право да компенсирате, е празна надежда. Казвамъ, като сждимъ отъ намѣренята на комисията, като сждимъ отъ практиката, която тая комисия е имала вече въ сношенията си съ респективнитѣ правителства, които сж я изпратили — азъ дохождамъ до убѣдението, че този бюджетъ не само че не е уравновѣсенъ и не само че не е уравновѣсенъ въ тоя размѣръ, въ който е опрѣдѣленъ дефицитътъ — 300.000.000 л. — но че той е неуравновѣсенъ въ много по-голямъ размѣръ.

Министър М. Турлаковъ: Искрено неуравновѣсенъ е.

Г. Чернооковъ (с): Да, искрено неуравновѣсенъ! И азъ туй казвамъ: тоя бюджетъ е огледало на едно много плачевно финансово положение. Картилата е много пострашна. Така наредени цифритѣ, ние можемъ да изпаднемъ въ една илюзия, която да ни оприличи на щраусовата птица — заврѣла главата си въ пѣсѣка, и да мислимъ, че сме се спасили отъ тѣзи, които чукатъ на вратата ни. Слѣдователно прѣдстои ни по-скоро не да живѣемъ съ обѣщания за утрѣшния денъ, но едно коренно реформиране на нашата финансова система, което да даде дѣйствителни и очевидни резултати, за да може държавната машина да отправлява своята функция, независимо отъ това, кой ще я управлява, коя обществена сила ще я насочва, за чии интереси тя ще дѣйствува. Въ всѣки случай така, както бюджетътъ ни се прѣдстави, ние нѣмаме картина за истинското финансово положение на нашата страна.

Кждъ сж надеждитѣ на г. министра? Надеждитѣ на г. министра сж първо въ реформирането на данъчната система. Той твърди въ изложението си, че данъчното облагане е дошло вече до кулминационната си точка, до

върха си, че по-нататък облагане на гражданна сь данъци е невъзможно. Отъ друга страна трѣбва да се плащат дефицити, трѣбва да се плащат борчове. Спасението е въ реформирането. Какъ? Въ техническото реформиране. Ще прѣмахнемъ данъка занятие, ще прѣмахнемъ общинскитѣ врѣхници, и ще ги дадемъ на общинитѣ. Това ще улесни бирницитѣ, то обаче нѣма да даде по-голямъ приходъ. По-нататък на какво г. министърътъ се надѣва? Че по-голямъ доходъ ще даде по-голямото производство. Къдѣ е то? Въ нашитѣ подземни богатства и въ трудовата повинностъ. „Чрѣзъ нашата национална енергия ние ще изкараме тия подземни богатства, ще засилимъ пѣтицата и съобщенията; ще имаме засилено, интензивно производство и по тоя начинъ ще имаме обектъ за облагане и ще можемъ да съберемъ повече данъци, тѣй като чрѣзъ досегашната система това облагане е дошло до своята кулминационна точка“.

Г. г. народни прѣдставители! Ако туй бѣше единъ рефератъ по финансова наука, г. министърътъ щѣше да бѣде правъ. Вѣрно е, че по този пѣтъ трѣбва да се достигне едно засилване на приходитѣ на държавата. Но ако това е една реална политика за днешнитѣ нужди и за утрѣшния день, азъ казвамъ, че то е наивно. Това показва само едно — безсилнето на финансовия министъръ да намѣри приходи на държавата и нищо повече.

Съкращения направихи. Какви съкращения? Съкращения отъ по 2—3, отъ по 6 милиона на министерство и най-крупно съкращение — отъ Министерството на търговията, промишлеността и труда, респективно отъ храната на работницитѣ въ мината „Перникъ“. Тамъ е намѣрилъ г. министърътъ, който по мнѣнието на г. Стамболийски прѣдставлява едно правителство на трудящитѣ се маси, което е скѣсало вече съ старитѣ разбирающа, тамъ е намѣрилъ да направи най-крупната икономия. Оттамъ нататък въ всички други министерства нѣма абсолютно никакви сериозни съкращения. Въ единъ бюджетъ отъ 2 милиарда и пѣколко стотинъ милиона лева да съкратишъ по 2—3—6 милиона, по-скоро хичъ не го разправяй. То може да говори за една тенденция, даже и за такава не може да говори, защото то не е редъ години, за да видимъ, че ние се стремиме да речемъ къмъ увеличаване на производителнитѣ срѣдства на народа ни и къмъ намаляване на непроизводителнитѣ разходи; напр., че ние се стремиме да не намаляваме разхода по Министерството на просвѣтата, както изглежда, или по Дирекцията на народното здраве, а пѣкъ да намаляваме напр. разходитѣ за полицията или за 3—4 непроизводителни работи. Това, казвамъ, е една слаба тенденция, отъ която не може да се направи абсолютно никакво заключение за финансовата политика на правителството. Тѣзи дребни съкращения не даватъ въ резултатъ нищо за измѣняване картината на финансовото състояние на българската държава днесъ. Остава онази далечна надежда, на която г. министърътъ разчита много. Това е трудовата повинностъ, това сѣ подземнитѣ ни богатства.

Г. г. народни прѣдставители! Производството, което е база за приходитѣ на държавата, което ние искате да направите по-интензивно, е специално индустриалното производство. Ние нѣмате абсолютно никаква охота да облагате земледѣлското производство. За послѣдното изглежда г. министъръ Турлаковъ иска да подчертае, че тамъ облагането е дошло до максимумъ, че то не може повече да понася. И азъ съмъ съгласенъ, че примитивното, че слабото наше селско стопанство, че примитивното наше земледѣлие не може да понася по-голяма тежестъ, колкото и субективно българскиятъ селянинъ да е много по-богатъ, отколкото българскиятъ гражданинъ — говоря срѣдно. Това се дължи по-скоро на ограниченитѣ негови културни нужди, отколкото на неговата стопанска мощъ. Единъ селянинъ, ако има 50—100 хиляди лева, ще има единъ значителенъ капиталъ за своя животъ въ село, за своето жилище, което прилича на курникъ, за своитѣ една-двѣ черги, за своето слабо образование, което той дължи да даде на своитѣ дѣца, но не да ги праща въ прогимназия и гимназия въ градоветѣ, да харчи за тѣхъ; за своето блѣкло, за своята храна отъ фасулъ и т. н. и т. н. — съ други думи за своитѣ ограничени нужди, той може да прѣкара богато. Но обективно, отвлѣчено взето, като стопанска мощъ той не прѣдставлява нищо. И ако го натоварите повече, ще трѣбва да куца неговиятъ инвентаръ, ще трѣбва да куца неговото производство — говоря за срѣднитѣ и маломогнитѣ стопани, не за чифликчнитѣ и търговцитѣ на зърнени продукти. Това е така. И слѣдователно, ако българското правителство днесъ, излизашо отъ Земледѣ-

ския съюзъ, нѣма охота да облага селското съсловие, да облага земледѣлскитѣ домакинства, то очевидно е, трѣбва да създадете другъ обектъ за облагане, за да спасите държавата, за която първо и първо ние сте отговорни, защото днесъ ние я прѣдставяваме. Слѣдователно ние сте длѣжни да обрнете извънредно голѣмо внимание на развитието на българската индустрия.

Е добръ, г. г. народни прѣдставители, какво прави земледѣлското правителство, за да подсили, за да създаде интензивна българска индустрия, която ще бѣде базата и обектъ за облагане и слѣдователно ще бѣде единственото срѣдство, за да създадемъ приходъ за държавата? Защото ние сме го говорили въ агитацитѣ си, ние трѣбва да го потвърдимъ и тукъ: не може нашето примитивно земледѣлие да издържа днешната модерна държава. Не можемъ да кушимъ скорострѣлна гаубица, когато българскиятъ селянинъ оре съ Адамъ и Евиното дървено орало. За скорострѣлни гаубици, за театри, за концерти, за опери, за трамваи, за електрическо освѣтление, за желѣзници, за локомотиви — за всичко това трѣбва една скорострѣлна индустрия, трѣбва едно интензивно производство. Културна страна се издържа така. И нека да ни пѣе колкото ще г. Стамболийски, че дружбитѣ и селянитѣ ще платятъ масрафа, дѣто ходилъ по Европа. Вѣтъръ е. Селянинътъ не може да даде счупена пара. Трѣбва да има индустриално производство да понася тия разходи, масрафа по посѣщенята, масрафа по културнитѣ нужди на обществото. Това не може да го понесе нашето примитивно земледѣлие, а пѣкъ нѣма изгледъ да го направимъ интензивно и модерно.

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: И стачката не създава производство.

Г. Чернооковъ (с): И стачката не създава производство, създава разрушение. И затова още на третия день слѣдъ като тя избухна ние ви казахме: елате да се разберемъ. Не! Бабаитлъкъ ще продаваме, ще смачкаме желѣзничаритѣ — и продѣлжи 56 дена.

Г. Сокуровъ (з): Защо я направихте?

Г. Чернооковъ (с): Има двѣ реколти, които гниятъ. Съспахте селянина, за да запазите престижа на държавата, както Симеонъ Радевъ и Геннадиевъ казваха на Петкова да пази престижа на държавата и той продѣлжи стачката 45 дена.

Г. Колевъ (з): Какъ не се срамувате да споменавате името „стачка“!

Г. Чернооковъ (с): Какво срамно има въ това?

Г. Колевъ (з): Защото това бѣше ваша гордостъ.

Г. Чернооковъ (с): „Бяше, бяше“! То е другъ въпросъ. Ние говоримъ по бюджета, слѣдователно недѣйте разправя за стачката. Азъ говоря, за да ви обясня изѣстни въпроси, които сѣ прѣдметъ на нашето разглеждане. Ако ние се заяждате съ мене, знайте, че ще Ви отговори. И тъкмо така Ви е приятно: да се заяждате, да измѣстите въпроса. Азъ го казахъ, че нито съмъ финансистъ, нито имамъ голѣма охота да развивамъ финансови теории. Искамъ да изнеса схващането, разбирането на нашата партия, и ще направя това съ своитѣ скромни сили. И мисля, че ще оправдая мѣстото, което заемамъ тукъ, ако ми позволите да разсъждавамъ системно.

Г. г. народни прѣдставители! Не можете, безъ да създадете интензивно и индустриално производство, нито да развите интензивно земледѣлие, нито да издържате културна модерна държавна организация. Искамъ да ви напомня само възгледитѣ на много по-учени отъ насъ държави, държави съ една по-установена стопанска и финансова политика, отколкото ние, и много по-хитри въ своята дипломация. Спомнете си за кондоминиума въ Добруджа; спомнете си прѣговоритѣ между насъ и една Германия, която водѣше войната, както знаете, не за престижа на своя кайзеръ и не за чисто военни побѣди, но която искаше чрѣзъ това да си създаде икономическо влияние тукъ, на изтокъ; която наредъ и веднага слѣдъ своитѣ авангарди войници, посѣше своитѣ магазини да продава тенекиени запалки, картини, картички и ципори, за да ни прибира левоветѣ и да не позволи да има такава дълбока криза въ стопанския и икономическия животъ въ

Германия, каквато има у насъ. Ние си дадохме житото и останахме борчливи сръбно нея. Въ края на крайщата ти гандиса да ви даде полето на Добруджа, но иска да задържи линията, желѣзницата, значи она лостъ, онова сръбство, онова производство индустриално, което прави търговията, което създава приходитѣ, и не държи много на земледѣлнето. Но още по-симптоматиченъ случай бѣше тоя съ една Австрия въ връме на войната, която можеше да ни даде Косово-поле, но която неминуемо държеше на желѣзницата за Солунъ. Искаше само толкова земя, колкото да може да гарантира тази желѣзница. Защо всичко това? Защото Косово-поле ражда трѣба, сѣно — тамъ цѣла зима и цѣло лѣто стояхме да си пасемъ конетѣ. Като натоварихъ сѣното на Косово-поле, можешъ да създадешъ единъ керванъ отъ Прищина до София. А като дойде австриецътъ или нѣмецътъ, съ два вагона германски ботуши куни цѣлото сѣно на Косово-поле; гьонъ като продаде, взема сѣното на цѣла стара Сърбия. Индустрията е ядката, а ние имаме черупката; индустрията е скѣпото производство, което се бѣни на международния пазаръ. Това е митрополития на Англия, която съ своитѣ вѣглища, съ своята текстилна индустрия, съ своя развитъ машинизъмъ, имаща 45—50 милиона души, господствува надъ 300 милиона въ Индия, Египетъ и цѣлия свѣтъ. Това е значи индустрията, която трѣбва да се развие, на която трѣбва да се дадатъ крилѣ и която единствено може да понася, да издържа модерната държава. И ако днесъ въ Русия има една криза, то не е само затова, защото методитѣ на болшевишката партия сѣ неправилни, защото тя е въ разрѣзъ съ цѣлата демокрация, защото е изпрѣварила събитията, защото измѣсти схващането на марксизма за икономическото развитие; не е само и поради блокадата, ами вслѣдствие на недостатъчно развитата индустрия въ самата Русия. Ако ти имаше развита индустрия, щѣше да завладѣе много по-скоро колонитѣ на Англия и щѣше да принуди може-би послѣдната да вдигне много по-скоро блокадата; щѣше съ своитѣ икономически сръдства да проникне много повече въ сръбдата на другитѣ народи на западъ, отколкото съ щиковетѣ на червената армия.

Думата ми е слѣдователно, че главната и централната мисълъ на една стопанска политика е, че трѣбва да се развие извънредно много индустрията, всичкитѣ си сърчения да дадемъ за индустриалното развитие на нашата страна.

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Тукъ е въпросътъ.

Г. Чернооковъ (с): Надеждата на г. финансовия министъръ, изразена въ неговото изложение, и тая на неговия другаръ г. д-ръ Райко Даскаловъ е: ако ние накараме капиталиститѣ да си вложатъ капиталитѣ въ производството и ако ние ги застрашимъ въ областта на спекулата и на търговията, ще имаме силна индустрия; ако, съ други думи, ние изземемъ отъ ръцѣтѣ на търговцитѣ търговията и спекулата, или ако ние заповѣдаме просто на капиталиститѣ да си вложатъ капиталитѣ въ производството, както разбира г. Райко Даскаловъ, въ такъвъ случай ние ще имаме силно производство, и ще имаме единъ добъръ обектъ, единъ сигуренъ обектъ за облагане, ще имаме приходи за държавата.

Г. г. народни прѣдставители! Конференцията, която г. Райко Даскаловъ е ималъ съ прѣдставителитѣ на търговскитѣ камари, съ прѣдставителитѣ на капиталиститѣ, изразява, както и другъ пѣтъ споменахъ, пълното безсилие и — бихъ казалъ нѣщо повече — пълното неразбиране на стопанскитѣ въпроси. Ами какъ мислите вие — кой капиталистъ ще си вложи капитала въ индустрията, защото единъ добъръ ораторъ, какъвто е г. д-ръ Р. Даскаловъ, щѣлъ да ви повлиае на чувствата? Ама не е въпросътъ да се обиждатъ личности, ако кажа, че капиталиститѣ като икономическа категория, не политическитѣ прѣдставители на капитала — това не е важно — капитализъмътъ въобще като система стопанствена и капиталиститѣ индивидуално, билъ той земледѣлецъ, билъ той демократъ или народнякъ, билъ той комунистътъ Георги Поповъ, или който и да е той, въ защита на своитѣ капиталистически интереси при днешното общество, което почива на частната собственост, дѣто печалбата е импулса въ стопанския животъ, той не се спира прѣдъ нищо, за да реализира само печалба, и само това има прѣдъ видъ. И ако има въ България фабрика, която да произвежда фосфати чрѣзъ кости, инженеритѣ на тая фабрика ще съжаляватъ защо въ оконитѣ, въ землянкитѣ нѣма повече човѣшки кости, за да има повече суровъ материалъ

за тая фабрика! (Ржкопгѣскания отъ социалдемократитѣ) Това е душата на капиталиста. Разберете го! И ти на тоя човѣкъ съ тая психология искашъ да му държишъ рѣчь и смѣташъ, че ще го гандардисашъ, за да си внесе капиталата въ индустрията!

Г. г. народни прѣдставители! Ако азъ констатирамъ това, не стига само да изпеуваме капиталиститѣ, за да мислимъ, че ние сме си разрѣшили стопанскитѣ въпроси на нашата политика, че ние сме постигнали нашата цѣль, не стига само да му кажешъ „кождодеръ“; трѣбва да се считашъ съ тая психология на капиталиста, трѣбва да го туришъ въ смѣтката, когато правихъ бюджетъ, когато създавашъ реформи, когато създавашъ закони за повдигане на индустрията или за ограничение на експлоатацията, за унищожение на спекулата и т. н. То не стига да вземешъ резолюции: „долу буржоазниятъ строй, да живѣе съвѣтската“, или „долу градскитѣ адвокатски партии, да живѣе селското сѣсловие“. Ти можешъ да му викашъ „да живѣе, да живѣе“ до утрѣ, ама то нѣма да живѣе, докато ти не проведешъ въ българския животъ една конкретна стопанска политика, която ще ограничи него и която ще създаде тебе.

Каква е вашата стопанска политика? Вашата стопанска политика прѣдставлява едно вътрѣшно противорѣчие. Защо? Вие провъзгласявате въ областта на политиката диктатурата на селското сѣсловие, и ако сега какъ въ конгреса го провъзгласихте формално, вие го практикувате отъ сжщия моментъ, откогато сте стѣпили на управлението, откакъ изкасирахте тукъ 13 души депутати, съ теорията на Ангелъ Грозковъ: „не било съвѣсѣмъ мораво, било по-малко мораво, имало единъ писаръ отъ нѣкоя си околия, който е билъ въ листата — хайде да се касира изборътъ“!

Г. Колевъ (з): Адвокатитѣ таква закони наредили!

Г. Чернооковъ (с): Това е диктатура, това е видоизмѣнение съотношението на силитѣ въ Парламента, който отражава съотношението на силитѣ въ живота.

Сега по-нататкъ. Имате диктатура въ областта на политиката, а въ областта на стопанския животъ, въ областта на размѣната, на търговията вие ликвидирахте съ дирекцията, вие създадохте свободна търговия. И затуй азъ ви казвамъ и затова всеки уменъ икономистъ или неуменъ, но който горѣ-доу знае азбукето на икономиката ще ви каже: това е едно вътрѣшно противорѣчие — не можете да имате диктатура въ политиката, а свобода въ търговията. Защото капиталътъ, който вие оставате свободно да се шири въ областта на стопанския животъ и на обмѣната, той ще избѣга отъ вашата диктатура, защото икономическа истина е, че капиталътъ само тогава влиза въ производството, само тогава дава своята функция на общезитие, функция на обмѣна, функция на стопанство, произвеждане на блага, когато има участие въ управлението; ако капиталиститѣ е гарантирашъ чрѣзъ държавната власт, че неговиятъ капиталъ ще даде рентата, ще има сигурността на утрѣшния день, той ще влѣзе вътрѣ; не стига той да се гарантира съ рѣчитѣ на г. Райко Даскаловъ и съ обѣщанията на г. Тураковъ; той иска непосредствено да се гарантира; той е като онзи лихваринъ, при който като отива дължаникътъ да му каже: а бе моята честна личностъ е пълна гаранция, дай ми двѣстѣ лева на заемъ, той отваря долапа и казва: хайде твоята честна личностъ да влѣзе вътрѣ въ долапа, че тогава ще ти дамъ двѣстѣ лева на заемъ — той разбира материално да се гарантира, честна личностъ той го разбира, че цѣлата ти личностъ физическа, честна, каквато и да е, да влѣзе въ долапа, ио че туй е абстракция, че е идея, той не го разбира. Това е то капиталътъ. Капиталътъ, доколкото е гарантирашъ чрѣзъ управлението, че е реализиралъ рентитѣ и печалбитѣ, доколко ще ти се вложи въ производството; нѣма ли тая гаранция, той или ще потърси бронята на чуждия флагъ, или ще изкористи днешкашното нещастно състояние на страната, ще се възползува отъ тежкитѣ и отъ лекитѣ клаузи на версайския договоръ, или ще се занимава съ една спекулация, ще бѣде леката кавалерия въ стопанския животъ. — взелъ Колю, далъ Колю — ще зарѣча стока, и още непрестигнала стоката, веднага ще гледа да намѣри мощерия, и като намѣри мощерия, ще бърза, за да я достави франко еди-къдѣ си и ще я продаде и като припечели, излѣзе ли г. министърътъ на финанситѣ до година съ новитѣ си реформи за тежкото и прогресивно облагане на капиталитѣ, той ще офейка и ще отиде въ Ев-

ропа и ще остане контраата пакъ въ селянина: той не може да си вземе земята — нея тефтеръ не я хваща, тя на декаръ се мѣри, той не може да вика специалисти счетоводители да му фалшифициратъ книгитѣ и не може да подкупи нотариуса, защото е на полето и пакъ контраата ще падне въ селянина. И тукъ може да има едно селеко правителство, което ще стои и стои на почвата, за да защищава изключително селскитѣ интереси, но надъ нашето производство за нещастие има едно друго производство, което се нарича „Комисия за репарациитѣ“, и тая Комисия за репарациитѣ ще види кое е сигурното, и понеже декартъ е сигуренъ, тамъ ще тури облагането.

И така при една диктатура въ политиката не можете въ никой случай да оставите свобода въ стопанския животъ. Днесъ свободенъ капиталъ — това значи свобода експлоатация. Днесъ свободенъ вносъ и износъ — това значи не вносъ и износъ регулиранъ съобразно нуждитѣ на страната, а съобразно по-голѣмата печалба. Капиталистътъ въ никой случай нѣма да ти достави прежда или хасе, а ще ти достави копринени кърпички, копринени чорапи, защото съ по-малкъ капиталъ може да реализира веднага по-голѣма процентна печалба. По този начинъ вие въ никой случай нѣма да имате производство, щомъ капиталътъ намира по-голѣма изгода въ спекулата, въ бързото обмѣняване, въ бързото печелене, въ бързитѣ доставки, защото нѣма сигурност, щомъ има пълненъ произволъ отъ страна на държавната власть, защото не се знае кое е сигурно и кое не е сигурно за утрѣшния денъ, за да може веднага въ сѣщия моментъ да уфейка.

Г. г. народни прѣдставители! Има и друга една работа. Свободната търговия слѣдователно въ областта на стопанството ви диктува непрѣмѣнно една демокрация пълна, въ буржоазенъ смисълъ на думата, въ управлението, т. е. диктува ви непрѣмѣнно да оставите стария редъ на нѣщата, да не форсирате вие съ вашата власть естественитѣ икономически закони, но да оставите тия естествени икономически закони, каквито политически и обществени сили се създаватъ въ България, тия политически и обществени сили да нахлуватъ въ управлението, за да си управляватъ стопанския животъ. Това е логиката, другото е противорѣчие.

Обратно, има рецепта на комуниститѣ, които казватъ: „Производство интензивно; спасението отъ тая криза е само въ непрѣмѣнната и въ скоронната, безъ огледъ на всички вънкашни и вътрѣшни условия, промѣна социална или социална революция, която ще наложи диктатурата въ областта на политиката и диктатурата въ областта на стопанството.“ Г. г. народни прѣдставители! Ние не сподѣляме и този начинъ на разрѣшене тая стопанска криза. Ние считаме, че ако диктатурата на мнозинството въ областта на политиката може да се яви една необходимостъ при едно засилване на малцинството или при едно стремление на едно побѣдено малцинство да се върне назадъ, за да отнеме държавната власть отъ мнозинството, завладяло я съзнателно, казвамъ, ако ние оправдаваме това, въ никой случай не можемъ да оправдаемъ диктатурата въ областта на икономията. Въ никой случай ти не можешъ да накарашъ зорленъ гражданинъ, работници, маломотни, отъ каквато и да е икономическа категория да сѣ тѣ, да участвуватъ въ стопанския животъ насилно и да създадатъ интензивно производство. Това е тоже едно безсмислие. Социализацията срѣдствата на производството иска съзнателното участие на всѣки производител. И слѣдователно, ако всѣки те саботира въ производството, ако твоята власть нѣма съзнателната подкрѣпа на мнозинството, на трудящото се мнозинство, ако то самото не е убѣдено въ тая обществена форма на стопанство и на държавно управление, ти винаги ще дойдешъ до единъ крахъ, до една стопанска криза. И ето защо, казвамъ, ние стоимъ на почвата на регламентацията въ областта на стопанството и на демократията въ областта на политиката. Само по такъвъ начинъ вие ще можете да избѣгнете тия дълбоки кризи, които турятъ и държавата ви въ чикмастъ сокакъ, които турятъ и населението ви въ една мизерия, които създаватъ скѣпнотията всѣки денъ, които унищожаватъ производството, което съществува, камо ли да създадатъ една по-голѣма интензивностъ въ производството.

Ние, г. г. народни прѣдставители, сме рѣшителни противници на тая теза, която ни пледира тукъ г. Теодоръ Теодоровъ. Това не е вече първица. Въ по-първия бюджетъ г. Атанасъ Буровъ ни поддържаше тезата, че ние трѣбва да оставимъ капиталитѣ свободни, спокойни, тѣ ще дадатъ

своето. А когато ги оставишъ спокойни и свободни, тѣ казватъ: „Недѣйте ни кара, недѣйте ни товари, защото ние сме слаби и ние не можемъ да плащаме, и щомъ като ни насилите да платимъ, ние ще избѣгаме“. Ще избѣга нашиятъ капиталъ, ако не може да фалшифицира, рабира се, тефтеритѣ си. Пълната свобода и въобще свободата на търговията слѣдъ разрушеннето, което войната донесе на стопанския животъ не само на България, но на цѣлия свѣтъ, не бива да се доживѣе, и тя никакво щастие не може да донесе. Напротивъ, ние виждаме, че тамъ даже, дѣто има свръхпроизводство, и тамъ има икономическа криза: тамъ пакъ страдатъ отъ липса отъ невъзможностъ да пласиратъ това производство, както е случалъ въ Англия — тамъ страдатъ отъ безработица, което е тоже една криза. Тамъ слѣдователно имаме единъ признакъ тоже на единъ боленъ стопански организъмъ. Въ Швейцария, дѣто иматъ пакъ голѣма валута, тамъ мислятъ и се чудятъ какво ще правятъ: ще фалиратъ отъ голѣма валута. Тукъ пакъ ние ще умремъ отъ извънредно голѣмо намаляване на нашата валута. Както виждате, цѣлиятъ свѣтъ въ областта на икономиката прѣживѣва дълбока криза. Това показва едно — че стариятъ редъ на нѣщата, редътъ на свободната търговия, на свободното производство, на свободния обмѣнъ е изживѣлъ, той е миниралъ отъ самата война. Задачата днесъ е какъ да излѣземъ отъ това хаотично положение, т. е. какви мѣрки, какви методи ние трѣбва да употребимъ, за да можемъ да прѣживѣемъ тая криза по-безболѣзнено: дали по пътя на диктатурата въ политиката и въ стопанството или по пътя на регламентацията на производството. Ето кой е най-голѣмиятъ въпросъ, г. г. народни прѣдставители.

Сторонницитѣ на свободната търговия никога досега абсолютно не сѣ ни казали тукъ или където и да е вънъ какви сѣ срѣдствата имъ, за да спасятъ държавата отъ банкрутъ, да посрѣщнатъ нуждитѣ на държавата, какви сѣ срѣдствата имъ, за да създадатъ обекти за облагане, какви сѣ срѣдствата имъ, за да се създаде едно интензивно производство. Никога на този въпросъ тѣ отвѣтъ не сѣ дали. Тѣ критикуватъ Консорциума — и съвършено прави сѣ да го критикуватъ въ техниката му — тѣ критикуватъ „Народния“ ви магазинъ — и съвършено силни сѣ, защото иматъ пълно основание, защото даже г. Стамболийски отбѣгва да говори за „Народния магазинъ“, а разправя за външната политика; тѣ критикуватъ всикитѣ ви мѣроприятия, които излѣзоха неспособни — и азъ ще ви кажа веднага защо. Първо, поради вашата диктатура въ областта на политиката и второ, поради вашата лоша административна управа, поради вашата невъзможностъ като селско съсловие да намѣрите освѣтъ кашкавалджийски чиновници да прилагатъ вашитѣ закони, вие компрометирахте принципа на постепенната социализация. И въ това отношение, г. г. народни прѣдставители, Земледѣлскитѣ съюзъ има една голѣма отговорностъ прѣдъ историята на българския народъ. (Възражения отъ земледѣлцитѣ) Азъ зная, че вие ще възразявате — това го зная прѣдварително. Вашата задача аслж не е друга, освѣтъ да възразявате, да казвате на черното бѣло, на бѣлото черно, . . .

А. Яневъ (з): Хайде, стига зая!

Г. Чернооковъ (с): . . . да казвате, че всичко ваше е хубаво. Но азъ ще ви кажа съ вашитѣ собствени мнѣния, че вие сами чувствувате голѣмия си недѣлъ въ това, че чиновнитѣ ви или ни саботиратъ, или сѣ некадърни, че се рекрутиратъ отъ вашитѣ градски дружби, които по мнѣннето на г. Стамболийски сѣ въшлясали. Тѣ прѣдставяватъ въшкитѣ въ Земледѣлския съюзъ, но тѣ пакъ сѣ органиитѣ, които сѣ и въ Консорциума, които сѣ и въ „Народния магазинъ“, които сѣ и счетоводители на кооперациитѣ ви, които съставляватъ администрацията ви и т. н. Всичко е въ връзка, г. г. народни прѣдставители — трѣбва да разберете това. Стопанската политика е въ връзка съ общата вътрѣшна политика, тя е въ връзка и съ външната политика.

Г. Колевъ (з): Г. Чернооковъ! Не единъ пътъ вие сте говорили както за „Народния магазинъ“, така и за пловдивския синдикатъ. Вземете балааса, ще видите какви сѣ печалбитѣ и ще се увѣрите колко сѣ прави Вашитѣ думи.

Г. Чернооковъ (с): Азъ зная много добрѣ, че когато говорите за външна политика, не щете да се говори за „Народния“ ви магазинъ, че когато се говори за бюджетъ, искате да ви се говори само за цифри и не искате да ви

се говори за външната политика. А тѣзи работи сѣ винаги въ връзка. Ако има едно нещастие на българското управление и на партията въ миналото, то не е толкова въ това дали Теодоръ Теодоровъ се познава съ ахчиата, дали се познава или не съ офицера, дали е знаелъ какъ да говори или не, а то е, защото е имало една пълна несъобразностъ между нашата външна политика, която бѣше голѣма по своитѣ задачи, която искаше обединение на българското племе, която създаваше голѣми армии, и между вътрѣшната стопанска политика на страната, която бѣше слаба и не по силитѣ на българскитѣ податни сили, на българскитѣ производителни сили. Ние създавахме голѣми организации съ мегали идеи, съ голѣми задачи навън. Всички тѣзи работи сѣ въ връзка.

Та, казвамъ, ние сме рѣшителни противници на тезата, която се пледира отъ всички партии на буржоазията. Но ние не можемъ да не констатираме, че тѣхнитѣ критики по отношение на оцѣни ваши начинки, които поисквахте да манифестираше въ известни отрасли въ нашия стопански и търговски животъ, отрасли, на които вие посѣгнахте, които поисквахте, така да се каже, да етатизирате, съ което вие компрометирахте самия принципъ на отнемане отъ рѣшитѣ на частния капиталъ известни отрасли отъ стопанския или търговския животъ и турянето имъ въ разпореждане на държавата — тѣзи тѣхни критики, казвамъ, колкото и да сѣ силни, колкото и да сѣ основателни по отношение на вашитѣ начинки, все пакъ тѣ оставатъ безмълвни, оставатъ мълчаливи, тѣ не даватъ отговоръ на въпроса какъ ще се повдигне националното производство, какъ ще се създадатъ приходи на българската държава. Отговорътъ на г. Теодоръ Теодоровъ бѣше „съ съкращения въ бюджета, съ нестелностъ и икономии“. Просто менъ ми бѣше жалъ да гледамъ какъ този човѣкъ се занимава съ дневнитѣ на народнитѣ прѣдставители. Говорѣйки по бюджета, той трѣбваше да излѣзе само съ единъ примѣръ, който да го охарактеризира като безсиленъ въ тая областъ, не лично че той е безсиленъ — не съмъ съгласенъ съ Гетовъ, че нищо не струва, нито съ г. Стамболийски, че не знаелъ да прави дипломатия — но че възгледътъ му не отговаря на днешното врѣме, на днешното съотношение на силитѣ въ живота. Това е то принципалното различие. Теодоръ Теодоровъ ви говори съ бюджета и не излѣзе съ една стройна система, която да унищожи вашата или която собствено да унищожи системата на постепенното социализиране срѣдствата на производството, което нѣщо вие имате като една смѣтна идея, която въ началото като идея на кара даже нашъ бившъ партиенъ другаръ, сега наклоненъ къмъ комуниститѣ — и когато бѣше даже нашъ, бѣше съ болшевишка глава — Илия Януловъ, да ви говори отъ тая трибуна, че вие сѣ законна за данъка върху общия доходъ, сѣ данъка върху капиталитѣ, съ Консорциума отваряли сте нова ера на социализацията. Дотамъ оциде Илия Януловъ въ своитѣ илюзии, въ своето наивно вѣрване. Още тогава ние му дръгнахме ухото: чакай да се разберемъ, защото тази нова идея за социализация не компрометира самата идея за социализацията.

А. Яневъ (з): И Сахаровъ е като него.

Г. Чернококовъ (с): Та, казвамъ, колкото и да сѣ прави тѣ, когато ви критикуватъ за тѣзи ви начинки, все пакъ тѣ оставатъ безъ отговоръ единъ въпросъ: да посочатъ срѣдствата, които ще дадатъ доходи на държавата. Нѣма да даде доходъ, г. Теодоръ Теодоровъ, това, че вмѣсто 150 л., вие ще дадете 100 л. на депутатитѣ. Това може да има значение морално, това може да има значение за демагогия, това доби значение въ конгреса на земледѣлцитѣ. Трѣбваше нашиятъ прѣдседателъ да отива тамъ на конгреса да дава обяснения на своитѣ приятели, че тѣ въ своето озлобление виждатъ вилата, която се забива въ купата сѣно, а не виждатъ цѣлата купа сѣно, че отиватъ да се солидаризиратъ съ Теодоръ Теодоровъ, който казва, че народнитѣ прѣдставители нѣматъ нужда отъ дневни, отъ срѣдства, за да стоятъ тукъ да изнасятъ своитѣ идеи. Това може само да ни каже г. Теодоровъ. Наистина, той не бѣше подготвенъ, но и да бѣше подготвенъ, както Атанасъ Буровъ бѣше много подготвенъ, който е единъ отъ най-модернитѣ, така да се каже, буржоазни мислителни, все пакъ отвѣтъ не даде на въпроса. Той каза: „Ще направимъ съкращение“. Г. г. народни прѣдставители! Какви съкращения ще правите, когато самитѣ вие пледирате какъ нашата валута пада, пада и още ще пада? И когато г. Теодоръ Теодоровъ казваше, че умрѣлъ човѣкъ може да възкрѣсне, много право му забѣлѣза г. Ораховацъ, че ако намѣри това срѣдство да възкрѣси умрѣлъ човѣкъ, то-

гава и нашата валута ще се повдигне. Ами ако нашата валута отива къмъ смъртъ, какъ смѣте да искате да се правятъ съкращения на разходитѣ, какъ ще искате намаление на заплатитѣ на чиновницитѣ, на заплатата на стражаря, какъ ще искате намаление на разходитѣ, чрѣзъ които държавната машина ще се отправлява? Ами вие нѣмате валута! Това, което плашате, е нищожно и пакъ искате да намалявате. Ами щомъ се намалява валутата, вие ще трѣбвате да увеличите вещественитѣ разходи, ще трѣбвате да увеличите заплатитѣ. Вие искате тренове. Ами тѣзи тренове ще трѣбватъ да ги возите хубаво нахранени; искате вжглища, трѣбватъ работници, трѣбватъ срѣдства, за да бждатъ нахранени тия работници. Значи вие сте въ единъ омагьосанъ кръгъ, вие сте пакъ въ една органическа болестъ. Съ съкращения въ бюджета нѣма да спасите държавата отъ фалита, къмъ който тя отива стремглаво, къмъ който отива логически, къмъ който отива по една необходимостъ. Вие нѣма да създадете производство съ рѣчи и пожелания. Значи други пактища трѣбватъ да намѣрите. Какви други, освѣтъ съкращението на дневнитѣ на депутатитѣ, на вещественитѣ разходи и на намалението на валутата?

Г. г. народни прѣдставители! И самитѣ прѣдставители на принципа за свободната търговия ви говорятъ: „Имаме едно богатство оцѣнено за нѣколко милиарда; много искаха да го взематъ, много алчни уста бѣха знавали надъ него“. Кое е то? Мината „Перникъ“. Тамъ остава надеждата даже на прѣдставителитѣ на свободния капиталъ и на свободния обмѣнъ, тамъ, въ мината „Перникъ“. А мината „Перникъ“ е едно държавно прѣдприятие. Ако мината „Перникъ“ и другитѣ мини днесъ не сѣ достатъчно производителни, то е, защото не сѣ социализирани, а то значи, че работникътъ, който произвежда въ тѣзи мини, заедно съ цѣлия персоналъ, нѣма право на участие въ управленето на самитѣ мини, за да понесе и той отговорностъ за резултатитѣ на производството; не сѣ производителни, защото не сте заинтересували този работникъ, както въ управленето, както чрѣзъ стабилитѣта му, така и въ реализирането на печалбитѣ въ това производство, а прилѣпвате къмъ него чрѣзъ камшика, чрѣзъ произвола, чрѣзъ диктатурата, съ насилие. Обаде вие, г. г. прѣдставители на буржоазията, на буржоазната икономика, трѣбватъ вече да се простренте отъ тая мисль, че трудитѣ ще бжде производителенъ, когато го насилите, или че трѣбватъ да се чака онова старо врѣме да стане работникътъ пакъ така же добросъвѣстенъ, както е билъ еснафинътъ. Работникътъ въ миналото носѣше психологията на еснафина, на своя баща, на своята майка. Той до известна възраст е работилъ съ надеждата, че съ нестелностъ и съ трудъ ще може да отвори дюкянче, ще стане еснафинъ, ще стане господаръ. Тази надежда го е мелѣла него и тя създаваше у него дѣйствително едно усърдие къмъ трудъ. Но ако войната минира старата стопанска машинерия на буржоазно-капиталистическото общество, тя същеврѣменно измѣни и тая психология на работника. Работникътъ надничаръ, живѣлъ по-рано съ еснафската психология да тачи своя господаръ, да се плаши отъ него и да работи и когато го види, и когато не го види; работникътъ, който лежа въ оконитѣ срѣну националния противникъ заедно съ буржоата, заедно съ господаря, заедно съ най-голѣмитѣ или често пъти въ отсъствие на най-голѣмитѣ; работникътъ, който изнесе националната криза по различнитѣ бойни фронтове — този работникъ, когато оцѣни себе си и когато разбра, че е много повече необходимъ като личностъ, отколкото господарътъ, неговата психология стана психология на свободенъ гражданинъ. И естествено, че вие имате право само тогава да искате отъ него производителностъ на труда му, старание, добросъвѣстностъ и грижа, както това искате отъ господаритѣ, когато и той ще припечели, когато и той ще се заинтересува, когато и той ще стане съучастникъ въ богатата, които произвежда. Дотогава нѣма да имате трудъ, колкото и ангария вие да му налагате, колкото и трудови повинности да създавате; какъто и да правите, вие ще разхищавате труда: вие ще го вземете отъ производството, ще го турите на патицата, нѣма да се грижите за неговата прѣхрана и ще имате една жестокостъ. Вие ще се самозабравите и ще разчитате само на едно търпѣние. И ако българскитѣ народъ има нѣкакъвъ си недостатъкъ, то не е, че е вършилъ звѣрства въ Моравско, както разправя г. Стамболийски — което не е истина и за което ще говоримъ и ще видимъ кой е прѣдатель и кой не е прѣдатель — а то е, защото е много търпѣливъ. Вие съ вашата диктатура го обезвѣрявате като свободенъ гражданинъ и засилвате у него това волско тър-

пъние. И вие се радвате, че можете съ ангария да създавате производство. Вие съ ангария нѣма да го създадете, помнете ми думата.

Та думата ми е, по стария редъ на нѣщата вие нѣма да създадете нито производителенъ трудъ, нито производство, нито индустрия, нито интересъ на капитала да отива въ производството. Трѣбва държавата да се загрижи, трѣбва общината да се загрижи, ще трѣбва — и единственият изходъ е тамъ — да създадете обществени прѣдприятия, обществени капитали. И както днесъ мината „Перникъ“ е едно обществено прѣдприятие, на което всички възлагаме надежди, което ще създава приходи на държавата така постепенно, безъ декретирание, безъ форсиране на събитията, но чрѣзъ едно изучаване честно, лоялно, сериозно, държавата трѣбва да тури ръка постепенно върху отдѣлните узрѣли за социализирани отрасли на производството, да ги направи обществени. И вмѣсто финансовиятъ министъръ да продължава да бѣде органътъ, който да се грижи за приходитѣ на държавата, да стане такъвъ министърътъ на труда, промишлеността и търговията. Не можемъ вече да търсимъ приходи само съ облагане. Ние имаме признанието на финансовия министъръ, че то е дошло до върха, до кулминационната му точка. А като не може съ облагане, като отъ друга страна искатъ да плащаме, като искатъ обезщетение, като сж знавали нуждитѣ, като сж кръщящи тѣзи нужди, пита се тогава отъкъ ще вземемъ срѣдства? Ще вземемъ отъ тамъ, отъкъ досега частниятъ капиталистъ е вземалъ, отътамъ, отъкъ тоя капиталистъ е смукалъ и трупаалъ богатства. Ще вредимъ и държавата като стопанска единица въ нашия стопански животъ и въ обмѣната. Но въ това отношение вие имате, казвамъ, една голѣма отговорност, защото идеята, пътя, който вие възприехте отначало, го задръстихте съ примѣритѣ, които вие дадохте. Вие компрометирахте постепенно идеята за социализация на срѣдствата за производство: вие отворихте или ерата на социализация чрѣзъ революцион и декрети, или пъкъ повръщане назадъ къмъ свободната търговия, къмъ свободната експлоатация разбира се врѣменно, защото послѣ иде друга. Но на всѣки случай този пътъ на постепенно прѣустройство въ областта на стопанскитѣ и въ областта на общественитѣ отношения вие го напуснахте и стана, както стана съ дирекцията: покрай нашъ Илия намразили и Св. Илия, т. е. понеже дирекцията била хайдушка, не искате да чуете за дирекция. Вие вземахте рѣшение по-скоро да се ликвидира съ тая дирекция. И какво правите съ това ликвидирание? Азъ слушахъ тукъ г. Коста Илиевъ, отъ когото ние очаквахме да чуемъ единъ планъ за демобилизацията на туй учрѣждение, какво ни разправяше той. Той ни разправя тукъ единъ часъ какъ билъ поникналъ единъ чесновъ лукъ, който била купила дирекцията не зная кѣдѣ-си, и иска да каже, че чиновницитѣ не разбирали какъ се пазилъ чесновиятъ лукъ и въ края ни прѣдлага бюджетъ на дирекцията. Г. Данаиловъ му казва, че той нѣма право да го прѣдлага, а това право има финансовиятъ министъръ, и най-сетнѣ се констатира, че той, като агрономъ е компетентенъ за чесновия лукъ, а не е компетентенъ нито да ликвидира дирекцията, нито да състави бюджетъ. Какъвъ му е планътъ за ликвидацията на дирекцията? Само Пловдивскиятъ окръгъ ще загуби не, но има вземано за 8.600.000 л. и има прѣдписане до конгреса всичко да се тури въ чували и да се изпратятъ въ София. Всичко — всичкитѣ книжа, всичкитѣ прѣписки да се изпратятъ въ Софийския окръгъ. А Софийскиятъ окръгъ може да има вземано повече отъ 10 милиона лева. И казвате: „Ако вие до еди-коя си дата — до 10 февруарий — не се оправите, ще изпратимъ пожарни команди да ви вдигнатъ и маситѣ“. Така вие ликвидирате едно учрѣждение просто отъ умраза, защото се казвало дирекция, защото компрометирало, защото се управлявало отъ радослависти въ Радославово врѣме, защото се управлява отъ спекуланти, защото се управлява при едни условия, когато имаше чужди сили тукъ и ни крадѣха, когато нѣмахме срѣдства, когато нѣмахме никакво производство, имаше пълна блокада, когато то бѣше поставено при едни обективни условия непрѣмънно да се компрометира и създаде недоволство, защото трѣбваше да опрѣдѣля дажба на хлѣбъ, когато опрѣдѣляше по 200 или 250 грама, независимо отъ всички хайдушки работи, които се вършеха вътрѣ или около него. Е добръ, тази умраза, това непо-срѣдствено чувство никога не сте се погрижили да го прѣвърнете въ едно съзнание за една социална реформа. А социалната реформа не е изразъ на едно чувство, г. г. народни прѣдставители. У васъ психологическиятъ процесъ е много простъ. Вие като мразите адвокатитѣ или

нѣкой, който ви е ограбилъ джоба, викате: „Долу адвокатитѣ!“ Вие никога не сте се замислили напр. каква функция изпълняватъ адвокатитѣ защитници въ сѣдилището. Като мразите дирекцията, викате: „Долу всѣка дирекция!“, а затова вие ставате жертва на чиновницитѣ — на кои? — на вашитѣ нови гости въ Земледѣлския съюзъ и които казватъ: „Ще дойдемъ, ще закрѣпимъ г. Стамболийски, ще се боримъ за него въ конгреса, но искаме ликвидацията на дирекцията“. Защо? Защото, когато вие, старитѣ сдружени земледѣлци, бѣхте на фронта прѣзъ врѣме на войната, той, новиятъ, бѣше агентъ на комитета въ селото си и има смѣтки, вземания-давания съ дирекцията и му пишатъ писма, съ които искатъ 100—200 хиляди лева, които има да дава. И затуй той вика: „Трѣбва да се ликвидира съ дирекцията, нали ще се ликвидира“. И вие вземахте ангажментъ, бързо, лудо да я ликвидирате, за да не останатъ никакви слѣди; за да удовлетворите умразата, съснахте хазната съ нѣколко милиона лева, за да унищожите по този начинъ борчоветѣ на новитѣ сдружени земледѣлци, а стари радославистки приятели.

Та, казвамъ, отъ една страна ликвидирате, унищожавате, и то при едни условия, при които едно такова подобно учрѣждение или нѣкой неговъ отдѣлъ, напр. отдѣлтъ на търговията съ манифактура, можеше да извърши едно значително намаление на цѣнитѣ на тукашната манифактура. Защото ние виждаме въ Англия свръх-производство, ние виждаме натрупване на стоки, виждаме и тукъ даже въ нашитѣ магазини платове, хасета, дрехи, манифактура въ голѣмо изобилие и не виждаме цѣнитѣ да намаляватъ. А на-важното ние виждаме единъ прѣкомѣренъ вносъ, но не виждаме цѣнитѣ на прѣдметитѣ да намалѣятъ, щомъ се картелиратъ търговцитѣ, щомъ вмѣсто дирекционнитѣ отдѣли имаме други отдѣли — Консорциуми, търговски въ Бургазъ и въ Варна, имаме частни дирекции на частни трустове, които вършатъ своята търговия не съ огледъ да намалятъ цѣната, но съ огледъ да запазятъ себе си отъ единъ евентуаленъ фалитъ, макаръ да сж спечелили милиони и милиони прѣзъ войната. Прѣдставете си да има единъ комитетъ, както щете го кажете, или единъ общественъ институтъ съ участието на държавата, съ участието на кооперации, несъздадени чрѣзъ държавата, а създадени отъ живота естествено, не народни магазини, не съюзени банки, създадени когато сте на власт, а като паднете всички като плѣхове ще избѣгати. Защото ще дойде ревизия; не да имъ създавате привилегии съ измѣняването на закона за Земледѣлската банка, но кооперации родени отъ самия животъ, създадени отъ непосредственитѣ интереси на самитѣ кооператори, които да бждатъ въ контактъ ежедневно съ търговския свѣтъ, съ всички съсловия, прѣдставете си, казвамъ, така да се изгради единъ институтъ, тогава той ще бѣде здравъ и засиленъ и тогава на такава една покупателна централа можешъ да повѣришъ задачата да внася повече стоки на пазара, да намалява цѣната, да регламентира, да урегулира стопанския животъ, а не той да остава на свободния произволъ на частнитѣ капиталисти, които да го урегулиратъ по свои съображения за свои цѣли и свои задачи.

Та, казвамъ, това е единственото срѣдство да се спасимъ. Този е нашиятъ възгледъ, къмъ този възгледъ върви цѣлниятъ свѣтъ и къмъ него по необходимостъ и вие трѣбва да тръгнете, само не знаемъ дали вие ще можете да поемете този пътъ слѣдъ като го задръстихте, слѣдъ като го компрометирахте и слѣдъ като сте отчаяли свѣта. Ще докарате така, както за дирекцията се говорѣше, да се говори съ умраза и за Консорциума и за новитѣ мѣроприятия и ще изгоните капитала и ще прѣвърнете България на колония на чуждия капиталъ, който нѣма да признава никакви закони, никакви реформи, който ще дойде брониранъ съ чужда власт и съ срѣдствата на всичкитѣ ония комиси за репарациитѣ и всички постановления на версайския договоръ.

Г. Данаиловъ (д): И съ свободнитѣ стари форми на търговия.

Г. Чернооковъ (с): Чуждиятъ капиталъ ще наложи старитѣ свободни форми.

Този е пътятъ, който ние въ днешния моментъ сме прѣдлагали и повторно прѣдлагаме; резултатитѣ отъ цѣлата политика на правителството и отъ всичкитѣ тѣзи явления въ стопанския животъ доказватъ правотата на нашата теза. Тя е: непрѣмънно демокрация въ областта на управлението, непрѣмънно въ тая вече ваша компроме-

тирана фирма за народовластие да се внесе едно истинско съдържание. Само при един политически ред, когато нѣма произвол, когато неприкосновеността на жилището си е неприкосновеност, а не да влизаш вътрѣ въ него, за да търсиш разни писма, да прѣсѣдвашъ свои лични амбиции, когато свободата на словото е гарантирана, когато свободата на печата е гарантирана, когато вие сте власть, която почива на съзнателно проявената воля на грамадното мнозинство трудящ се свѣтъ въ страната, само тогава ще има една сигурност. Когато вие имате едно чувство на отговорност прѣдъ тѣзи маси, а не когато въ вашия конгресъ се изтъкнѣва вашиятъ най-голямъ човѣкъ и казва: „Вие, сдружени земледѣлци, не щете ли цензура? Какво ви прѣчи на васъ цензурата да копаете и да орете?“ И всички викатъ: „Вѣрно, нищо не ни прѣчи“. Не чувствувате ли, г. г. народни прѣдставители, че съ този изразъ се нанася една кръвна обида най-вече на васъ? Не чувствувате ли, че министър-прѣседателъ ви третира само като орачи и копачи, а не като свободни граждани, които искатъ да чуятъ и чуждо мнѣние?

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Това, което е истина, това говори министърътъ.

Г. Чернооковъ (с): Вие не разбирате ли, че цензурата е едно срдѣство да запази властта на една партия, изгубила вече почвата подъ краката си? Е добръ, докогато нѣма една силна власть, крѣпяща се на свободно изразената воля на мнозинството, дотогава вие абсолютно не можете да прибѣгнете къмъ една методична и постепенна социализация на срдѣствата на производството, дотогава вие не можете да организирате институции, които да се заематъ съ повдигането на индустрията, понеже казахме, че частниятъ капиталъ бѣга отъ индустрията. Каза ви го г. Теодоровъ: „Който се е счепкалъ въ индустрията, гледа да се отчепка“; каза ви го и г. финансовиятъ министъръ, ще ви го каже и упражнението на нашия бюджетъ, че нѣма да постѣпятъ тѣзи доходи, които вие сте прѣвдвидили да постѣпятъ отъ индустриалцитѣ и капиталиститѣ, че ще има фалшифицирани тефтери, че нѣма да има производство, че цѣли фабрики: вѣжарски, текстилни и т. н. отъ войната насамъ седятъ затворени и никой не се погрижва да ги отвори. Напротивъ, има фабрики, които си залагатъ фабриката въ банката, взематъ пари и се занимаватъ съ вносъ и износъ на артикули отъ първа необходимостъ — маслини, зехтинъ и други такива работи. Тамъ намиратъ смѣтка повече, тамъ е бързото забогатяване, тамъ е бързиятъ обмѣнъ, тамъ е бързото обръщане на капитала, тамъ малкиятъ капиталъ се прѣобрѣща много пѣти и се реализира голѣма печалба.

Е добръ, казвамъ, за повдигането на индустрията трѣбва да стане електризация на мината „Перникъ“, трѣбва стопанисване тамъ, но за това стопанисване трѣбва съзнателно участие на всички, които участвуватъ въ производството, а това е грамадното мнозинство отъ трудящия се свѣтъ. Вие трѣбва да имате неговата подкрѣпка, вие трѣбва да му гарантирате правата на личността, на свободна проява. Вие не можете чрѣзъ диктатура да създадете индустрия, макаръ тя да е селска или каква да е. Стопанскиятъ животъ не търси диктатура. За да създадете приходи на държавата, вие трѣбва непрѣмѣнно, както казахъ, да вредите тая държавата като стопанска единица въ стопанския животъ, трѣбва да гарантирате нѣколко държавни монопола. Вие сега взехте житото. Казвахъ ви още тогава, че имате единъ готовъ тютюнъ, който можеште да изнесете, който бѣше ферментиралъ, срдѣщу обществени законно и прилично. Вие трѣбва да вземете онѣзи отрасли, които сж узрѣли за социализиране, които сж узрѣли за монополъ, които нѣматъ нужда отъ специалисти, и въ тѣхното постепенно социализиране вие сте длъжни да ангажирате и търговския свѣтъ. Правъ бѣше пакъ г. Теодоровъ, като ви разправи, че този, който знае да изгледа свиня, не може да прави жамбони, но държавата може да вземе този, който прави жамбони, да го ангажира да прави жамбони не за негова частна смѣтка, а за смѣтка на държавата. Ето кой е пѣтътъ. Нѣма защо да изгоните търговското съсловие като такова. Вие ще се възползвате отъ неговата способност, като го заинтересувате въ тия прѣдприятия било парично, било чрѣзъ законъ, като използвате венчкитѣ материялни и духовни сили на нацията. Но за тази цѣль вие нѣма защо да вършите безчиния, нѣма защо да вършите произволи, нѣма защо да ритате съ кракъ на всички права на гражданитѣ, а трѣбва да апели-

рате къмъ подкрѣпка на тѣзи широки народни трудящи се слоеве.

Само този е пѣтътъ, за да имате единъ бюджетъ за прѣдъ хората. Иначе вие можете да си правите бюджетъ съ цифри, вие можете да се успокоявате, че имате подъ земята много богатства, вие можете да се надѣвате на Комисията за репарациитѣ, вие можете да апелирате къмъ нея съ много хубави и логични съображения, но всичко това ще бѣде гласъ въ пустиня, ще се ударите въ камъкъ, въ една скала, защото нито Комисията за репарациитѣ ще ви каже искренитъ думи, които ние ви казваме, нито капиталътъ, който по своята природа е егоистиченъ, ще се отзове на патриотическата рѣчь на г. Райко Даскалова, да създава индустрия, нито вашето примитивно земледѣлие ще може да изплати милиардитѣ и ще може да издържа модерна държавата. Единственото срдѣство е повдигането производителнитѣ сили на страната, прѣдимо развитието на индустрията, а тая индустрия ще се развие тогава, когато държавата, опрѣйна на свободно изразената и съзнателно проявената воля на широкото мнозинство на трудящитѣ се маси, поведе една политика на постепенна и методична социализация на срдѣствата за производство.

Прѣседателътъ: Понеже други записани да говорятъ по бюджета нѣма, обявявамъ дебатитѣ за приключени.

Има думата г. министърътъ на финанситѣ.

Министъръ М. Турлаковъ: Г. г. народни прѣдставители! Въ разискванията, които станаха по експозето, направено отъ мене въ едно отъ миналитѣ засѣдания, се прокарватъ три възгледа. Отъ една страна, възгледътъ на крайната лѣвица, на г. г. комуниститѣ, които виждатъ, че всичко въ свѣта е на пропадане и хемъ-хемъ изгрѣва новото слѣнце на рая на земята, и тамъ намиратъ спасението на всичко; отъ друга страна прокарва се възгледътъ отъ нѣкои отъ управлявалитѣ партии отъ миналитѣ режими, които виждатъ спасението на България само въ едно управление по подобие на тѣхното, което да даде волност на една частъ, на единъ слоеве отъ обществото, което да прѣмахне отъ пѣти венчкитѣ прѣчки, които спѣватъ капитала, както тѣ се изразяватъ, и които спѣватъ свободната търговия, прѣчки, които въобще споредъ тѣхното разбиране сж въ нѣкои отъ по-радикалнитѣ реформи, които правителството прѣдприема; отъ трета страна прокара се единъ възгледъ отъ уважаемия професоръ г. Петко Стояновъ, който възгледъ е по-трѣзвѣнъ, по-правиленъ. Другитѣ оратори прокарвахъ нѣкое отъ тия три схващания. Г. Чернооковъ, който говори най-подиръ, застава на старото становище съ малко думи, като изрази общото схващане, което има партията, отъ която той изхожда, общодѣлството, тѣй да се изрази, нѣко срдѣдно, ни тукъ, ни тамъ, не точно опрѣдѣлено, съ общата фраза: работящитѣ народни маси.

Г. г. народни прѣдставители! Въ началото на експозето, което направихъ, азъ казахъ, че бюджетътъ, който прѣдставявамъ, се отличава съ своята искреностъ. Дѣйствиелно той завършва съ дефицитъ — това е безспорно — и поради този фактъ г. Чернооковъ искаше да каже, че това е единъ „Искрено неуравновѣсенъ бюджетъ“. Вѣрно е, че е искрено неуравновѣсенъ, не съ тенденция, не съ намѣренне непрѣмѣнно да бѣде неуравновѣсенъ, но защото при днешното положение, при днешния развой на данѣчнитѣ ресурси, които имаме, каквото и да направимъ, каквото и да направимъ другъ на мое мѣсто, не можеше да дойде до друго заключение, освѣнъ това, до което азъ дойдохъ, и да направимъ друго отъ това, което азъ направихъ.

Нѣкой, както направимъ г. Теодоровъ, искаха да кажатъ, че ние можеште да направимъ и уравновѣсенъ бюджетъ, като направимъ по-голямъ намаления. Въ какво се състоятъ тия намаления и реформи? Г. Теодоръ Теодоровъ ги намираше най-много въ трудовата повинностъ Той каза: „Вие имате единъ разходъ за трудовата повинностъ“, и когато се спрѣ на нея да я разглежда, той искаше да каже: „Трудовата повинностъ е една ангария по подобие на ангарията въ турско врѣме, и понеже е една ангария, която не дава свобода на хората, тя е една реформа, за която напразно си правите илюзии, че ще ви донесе нѣщо“.

Г. г. народни прѣдставители! Че трудовата повинностъ може да не даде резултатъ за една и за двѣ години, това е безспорно. Тя ще даде реални, осѣзателни резултати въ

геченне на нѣколко години; тя ще даде единъ обратъ, единъ другъ обликъ на нашето село, ще кажа азъ; тя тамъ се отбива съ искреностъ и ще даде резултати. А демократичността и културния напредѣлъ на една страна не се състои само въ блѣсъка на нейната столица или на нѣколкото по-голѣми градове. Културниятъ напредѣлъ, благоустройството, благосъстоянието се състои и въ по-голѣмата издигнатостъ, въ по-голѣмата хигиеничностъ, въ по-доброто благоустройство въ масата населени мѣста, които сж селата. Нито крайнитѣ, нито умѣренитѣ, нито дѣвичаритѣ не отричатъ, че при днешната липса на срѣдства ние сме на върха на облагането, както се изразихъ азъ. И какъ г. Теодоровъ иска съ отдаването прѣдприятията на прѣдприемачи, съ постройкаи на свободни начала да можемъ да се надѣваме, че слѣдъ година, двѣ, петъ, десетъ при туй положение, при тоя миренъ договоръ, който ни се наложи, ние ще можемъ да издигнемъ що-годи благоустройството, хигиената и пѣтнитѣ съобщения у насъ? На това той не се свира. Той искаше съ много думи — както си се отличава той съ волностъ на приказкитѣ си — само да хвърли упрекъ. Ние обаче гледаме на трудовата повинностъ като на източникъ за благосъстоянието на нашата страна, главно по двѣ съображения: отъ една страна при наличността на тежкото данъчно облагане, до което сме дошли, повече данъци не можемъ да вземемъ, т. е. не можемъ вече да очакваме съ срѣдства, добити чрѣзъ данъци, да можемъ да правимъ подобрения въ нашето селско стопанство и въ нашитѣ общини, градски и селски, въобще въ населенитѣ мѣста, и отъ друга страна знае се, че трудовата повинностъ, особено извънредната, ние ще изпълнява въ врѣме, когато масата, болшинството отъ гражданитѣ въ страната, селското население е свободно отъ занятие, въ туй свободно врѣме ние искаме чрѣзъ тая реформа да използваме труда на туй население, което никога не го сжъни, което се отличава съ туй си качество, да използваме неговия трудъ за самото него. И затова намиратъ тежка вина въ насъ, че сме прибѣгвали до ангария. Тамъ, дѣто трудовата повинностъ е разбрана, въ мнозинството отъ селата, каждѣто тя е правилно обсеждана какъ да се приложи, макаръ и за тѣзи десетъ дни, тя дава резултати. Както се изрази г. Теодоровъ, трудътъ не може да се оцѣни на 10—20 лева. Трудовата повинностъ дава резултатъ, който може да се мѣри при цѣна на отдѣлни единиченъ трудъ не 20, но 30—40 л., както каза той. И ще дойде врѣме слѣдъ нѣколко години, когато въпрѣки всички хули и критики за трудовата повинностъ, че е старата ангария и не знаемъ какво, самото население ще бѣде доволно отъ нейното въвеждане. Ще бѣде доволно обаче онова население, което се гордѣе съ своя единъ единственъ капиталъ — трудътъ — каквото е работното земледѣлско население. Истина е, че е прахосване единъ видъ на врѣме разхищаване на врѣмето на хора, които нѣкакъ си не сж свикнали на труда, и като ги отнемешъ отъ работата имъ губятъ. Както се изрази г. Теодоровъ, единъ адвокатъ изгубилъ за 10 дена 5 хиляди лева. Но съ теченне на врѣмето, както казахъ, съ прилагането на една реформа, се намиратъ нейнитѣ дефекти и тѣ ще си намѣрятъ цѣра.

Г. Теодоровъ иска по всека една работа, щомъ извикатъ отъ тамъ (Сочи дѣлицата), че тя е лоша, ние отъ тукъ да бързаеме да я измѣнимъ. Може Консорциумътъ, на който той се спрѣ съ нѣколко думи да има извѣстни недостатѣци, да има нѣкои дефекти, но всичко това трѣбва да се поправи не по този начинъ, както той иска; изведнажъ, щомъ като ни извикатъ отъ нѣкъдѣ, че има недостатѣци, да видимъ по кой начинъ тия недостатѣци могатъ да се поправятъ и тогава да се поправятъ, обаче не въ угода и въ полза на оцѣни, на които не имъ се ще тѣй да прилагатъ реформата, ами въ полза на обществото. А туй поправяне, измѣнение въ полза на обществото не може да става и не бива да става току тѣй, щомъ като на тебе авторъ на една реформа, авторъ на едно законоположение, на едно мѣроприятие, ти посочатъ отъ дѣсно или отъ лѣво този и онзи кусуръ, и ти веднага да почнешъ да вършишъ реформата, като Настранинъ Ходжа неговата пенѣ.

И г. Теодоровъ, за да хвърли единъ упрекъ по-пататъкъ, както се обади нѣкой отъ тамъ, каза: „Вие правите така, че само въ селата този законъ дава такива резултати; вие правите законъ за себе си, за партията си“. Нека това да ни е укорътъ за тая реформа, азъ го приемамъ. Защото до днесъ селското население, което е 80% отъ населението въ тая страна, за 10—50 години ние не

му дадохте нищо, а му вземахте по 40—50 лева на глава отъ тѣй нареченитѣ общински налози, за да украсявате столицата си и голѣмитѣ градове. Е добръ, сега ние искаме да направимъ едно добро на това население не съ паритѣ, които ще вземемъ отъ васъ или които ще съберемъ отъ неговия грѣбъ, за да ги даваме тукъ и тамъ, ами съ неговия си трудъ ние искаме да му направимъ едно благодѣяние съ благоустройство и поправка на междуселскитѣ пѣтица, улици, шосета, училища и т. н., и когато ние по този начинъ искаме да направимъ всичко това за едно по-кѣсо врѣме и сме убѣдени, че ще го направимъ — убѣдени сж и всички, които сж видѣли какви могатъ да бѣдатъ резултатитѣ отъ тая реформа въ селата — простете ни, извинете ни, че ние разбира се не можемъ да се съгласимъ съ вашия възгледъ, че тая реформа, защото била кръстена отъ васъ съ лошото име „ангария“, трѣбва да я напуснемъ.

Г. г. народни прѣдставители! Единъ пътъ тукъ като се говорѣше по този въпросъ, азъ казахъ, че въ Франция въ полза на обществото, на държавата сж прѣдвидѣли въ единъ законопроектъ, всеки единъ французинъ да работи три дена — надницитѣ за три дена да бѣдатъ въ полза на държавата — и този проектъ струва ми се, че се узакони. Другадѣ нѣкъ, както сами чувате и знаете, работницитѣ сами и отдѣлно, по собствена инициатива искаха да дадатъ за обществото по една надница отъ своя трудъ въ мѣсеца. Ние нѣкъ обърнахме трудовата повинностъ като едно задължение, защото ние, славянскитѣ племена изобщо и българскитѣ народъ, българинътъ въ частностъ, ще направимъ нѣщо обществено, ще пристѣпимъ къмъ работа, но трѣбва да има нѣщо, което да ни застави за това. Нашата обществена психология е такава, че само когато видимъ осѣзателнитѣ резултати отъ нѣкоя работа, тогава да благославяеме, а по-напредъ да викаме, да крѣпиме и да укоряваме всичко около себе си. Сега, когато има една законна санкция, която застава въ всички да работятъ, ние ще видите, че работитѣ ще вървятъ по-добръ. Да ви дамъ единъ примѣръ отъ моя житейски опитъ. Азъ съмъ бившъ народенъ учителъ, учителствувалъ съмъ 18 години — 13 години бѣхъ въ родното си село учителъ — и 10 години проповѣдвахъ наѣво и надѣсно, че селянитѣ трѣбва да си направятъ училище. Съ голѣми усилия намѣрихъ единъ общински съвѣтъ, който ме послуша. Голѣма частъ отъ постройката на училището, като прѣнасяне на камъни, материали, прѣвозъ и други работи, се извърши съ работа въ натура, а само зида-рията и другитѣ нѣща, които не можеха да се изработятъ отъ селянитѣ, бѣха отдадени на прѣдприятне. Стѣрчахъ на стѣнитѣ на сградата додѣто тя се изгради като безплатенъ надзорникъ въ свободнитѣ си часове. Това население трѣбваше 10 години да го убѣждавашъ; никой не се съгласяваше, всеки бѣше противникъ, малко бѣха хората, които да съзнаятъ полезността на тая работа, а като започна тя, левунитѣ и умразитѣ, когато трѣбваше да се изкаратъ на работа селянитѣ, когато трѣбваше да се разпрѣдѣли колко души да отидатъ и да прѣнасятъ, кои да направятъ туй и онуй, бѣха много. Когато се направи училището и когато всички видѣха на дѣло какво даде тѣхниятъ трудъ, макаръ и принудителенъ, всички почнаха да благославятъ и да благодарятъ. Дойде врѣме, когато почнаха да казватъ: „Добръ би било да бѣше два пѣти по-голѣмо училището“, защото сега го иматъ за недостатѣчно и трѣбва да строятъ не още единъ такъвъ клонъ, ами и нѣщо повече, тѣй като си откриха гимназия, обаче въ коитори, въ негодни здания. И днесъ, когато иде трудовата повинностъ, тѣ казватъ: „Ето, една благодатъ за насъ, защото ние отъ примѣръ, отъ опитъ знаемъ, че 10—15 години сами не можахме да се напанимъ да си направимъ училище, едва послѣ, благодарение настояванията и увѣщаванията на учителя, макаръ и съ умразия, направихме си училище“. Сега ми казватъ, че тия селяни тази година не за 10 дена, а за 7 дена сж прокарвали, трасирали и подигнали уллицитѣ си, оставили сж полетата, въпрѣки че сж на полска работа сега, за да си донесатъ камъни и да постелятъ уллицитѣ си — една благодатъ, която колкото пѣти дойде зима — защото прѣзъ зимата ставатъ голѣми калове — толкова пѣти не се поменава. По-рано всекогашъ казваха: „Абе защо си не захванемъ прѣзъ есенъта да донесемъ и направимъ това и онова?“ Обаче нѣмаше досега една властъ, нѣмаше единъ законъ, по силата на който сами да се подтикнатъ и да има въобщо съ какво помежду си да извинятъ своето нехайство.

Ето защо искамъ да кажа, трудовата повинностъ за въ градоветъ, които сѣ навикнали на готово съ търговетъ, съ готовитъ сръдства, съ които държавата подпомагаше повече градскитъ общини, отколкото селското население, може да не даде твѣ резултати, обаче за селското население тя ще бѣде една благодать. То не скъпи своя трудъ, както ви казахъ, когато е въпросъ прѣзъ свободното врѣме да отиде за денъ или два да си помогне, защото това е обща работа, това е за добро на самото население.

Когато говорихъ въ своето ежепозе по бюджета, между другото азъ не искахъ да кажа, че извънредната трудова повинностъ ще ни донесе нѣкакви източници за самия бюджетъ, но като освободихме държавния бюджетъ отъ извѣстна частъ, твърдѣ голѣма, смѣя да се изрази, за въ бъдеще отъ парични разходи, по тоя начинъ сѣ задължителния общественъ трудъ ще направимъ много повече отъ онова, което можехме да направимъ съ сръдствата, прѣдвиждани въ държавния бюджетъ за постройка на мостове, пѣтища, посета междуселски и т. н. Отъ друга страна задължителната трудова повинностъ за младежката ще ни даде сѣщо така едни разходи първоначално по голѣми. Тази година сѣ прѣвидени 123 милиона лева, идущата година ще бѣдатъ може-би по-малко отъ 100, а слѣдъ врѣме ще бѣдатъ още по-малко, защото самиятъ институтъ ще почне по-нататкъ да се издържа отъ само себе си, а безплатниятъ трудъ въ голѣма степенъ, извън само поддържката, която ще се даде на държавата за различнитъ нейни прѣдприятия, ще бѣде единъ доходъ, не париченъ такъвъ, който да прѣмине прѣзъ бюджета, ами единъ материаленъ приходъ въ работа, въ постройкѣ, въ конструкция, въ изработка на дървенъ материалъ по горитъ и по държавнитъ прѣдприятия и пр. Това обаче не се цѣни, не се схваща. Ние бѣхме евтини, когато издържахме по 2—3 години даромъ войника въ казармитъ, да стои безъ да произвежда нѣщо, да ходи да бѣде ординарецъ, да гледа дѣлата на този или онзи или въобще да скитосва въ помѣщенята, а днесъ, когато вмѣсто тѣзи три години казарменъ животъ, искамъ да вземемъ младежката да ѣ дадемъ извѣстна сръчностъ, извѣстни практически познания отъ различни занятия въ държавнитъ заводи за добитъкъ, въ земледѣлскитъ училища, въ разсадницитъ и въ други мѣста, дѣто освѣнъ теоритическитъ познания, които ще ѣ дадемъ, ще можемъ да приложимъ нейния трудъ на практика и да добиемъ извѣстни доходи, извѣстно засилване на отдѣлнитъ стопанства, на държавнитъ образцови прѣдприятия, този приходъ, който ще ни дойде, материаленъ, не се цѣни, на него не се обръща внимание. Той още повече не може да се оцѣни отъ онѣзи, които не искатъ да го оцѣнятъ, които искатъ всѣко едно прѣдприятие, което не е съобразно съ тѣхната психика и съ тѣхнитъ разбираня и схващания, да го отречатъ, да го отхвърлятъ.

Г. Чернооковъ се спрѣ на въпроса за производителността на прѣдприятята, производителността въ индустрията и пр. и искахе да каже, че минитъ и другитъ прѣдприятия могатъ само тогава да иматъ успѣхъ, когато работницитъ взематъ участие въ управлението имъ, когато носѣли отговорностъ или пъкъ, по общото тѣхно теоритично схващане, когато производството въ свѣта стане обществено. Г. г. народни прѣдставители! Има единъ импулъсъ въ човѣшката душа, въ човѣшката натура. Ако човѣкъ отъ дѣтнество и по своитъ душевни и тѣлесни, физически наклонности е наклоненъ къмъ трудъ и ако тая наклонностъ ѣ свържешъ и съ личния интересъ, личната полза, личната облага отъ извѣстно прѣдприятие, тогазъ импулъсътъ къмъ производството е по-голѣмъ. Заради туй само тогава може да се говори така, когато смѣташъ, че държавното или обществено прѣдприятие ще го направимъ на нѣкакви си кооперативни начала, но на строго издигнатото умствено съзнание. Инакъ, при днешната психология, която тѣ винаги насочватъ къмъ кривъ пътъ, развала, и да направимъ работника участникъ въ управлението на прѣдприятнето, пакъ такива ще бѣдатъ резултатитъ. Нашето разбиране, поради което ние даваме единъ видъ потикъ, прѣднина на кооперацията, е, че потикътъ къмъ производството трѣбва да бѣде свързанъ съ съзнанието, че въ ползата и благодарѣнието отъ туй прѣдприятие участвуваши и ти. Безъ туй, каквото и да направимъ, не можемъ да подтикнемъ самото производство. И заради туй нашата политика и нашитъ реформи сѣ свързани винаги въ унисонъ съ кооперативния принципъ, който, като не игнорира частната собственостъ, като

не игнорира този вроденъ импулъсъ въ човѣшката природа, прави човѣка съ общи усилия на кооперативни начала да направи производството по-засилено.

Нѣколко думи сега по онѣзи въпроси, които се повдигнаха общо. Азъ не знамъ защо тукъ като че ли се изпуца съвършено изъ прѣдъ видъ, като че ли ораторитъ които говориха, сѣ изключено, пакъ ще кажа, на единъ, се абстрахиратъ отъ днешното положение, въ което се намираме, и като че ли министерътъ на финанситъ или правителството трѣбваше да иматъ нѣкакви си свръхчовѣшки сили или дарби, способности, та да турятъ всичко въ хармония и същеврѣменно да запазятъ интереситъ на страната отъ вънкашнитъ онѣзи влияния, които идатъ и които се налагатъ по необходимостъ и по догвору.

Г. г. народни прѣдставители! Не искамъ да си приписвамъ нѣкаква заслуга или нѣкаква похвала въ съставянето на този бюджетъ въ тѣзи му ресурси, въ тѣзи му граници, въ тази му форма, по който и да бѣдѣше на мое мѣсто, даже тѣзи дѣсничари, като г. Теодоровъ, които говориха тукъ, не можеше да напише другъ бюджетъ, ако искахе да бѣде искренъ. Укориха ме, че реформитъ купали въ нѣщо. Обадиха се отъ лѣво, че общинитъ малко се засѣгали, по-малко щѣли да имъ бѣдатъ доходитъ, че реформи въ таква врѣмена не се правятъ. Но азъ съмъ на тѣкмо обратното, на противно становище. Именно когато не виждашъ изходъ отъ едно положение, когато и безъ туй си въ едно лошо положение, именно тогава трѣбва да се прѣмине къмъ реформи. И тѣзи реформи се оправдаватъ толкозъ повече, когато при самата обстановка, при самата финансова система, която имаме, както казахъ, тѣ цѣлятъ не само да се даде едно прѣобразоване на данъчната, на бюджетната, на финансовата система, но и да дадатъ едно съкращение на разходитъ и едно опростотворяване на нейната сложностъ. Съ напътванята, насокитъ, началата, които сме възприели въ днешно врѣме, азъ съмъ убѣденъ, че идущата година, слѣдъ като прѣминемъ къмъ пълното прилагане на тѣзи начала, на тѣзи начертани вече линии, ние ще имаме една по-опростотворена, една по-лесно разбираема, една по-доходна, ще кажа, за държавното, за финансовото стопанство система, една система, която ще има същеврѣменно този добъръ признакъ, че ще ни облекчи въ голѣма частъ отъ излишнитъ сега служби, които сѣ плодъ на тази сложностъ, на тази разтеглимостъ и на тази мѣглемостъ въ бюджета и въ различнитъ връхнини, които сѣ създадени.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ (р): Трѣбва да се намѣрятъ доходи за общинитъ, особено за градскитъ общини.

Министеръ М. Турлаковъ: Каза се, че градскитъ общини и окръжнитъ съвѣти при туй положение ще иматъ по-малко доходи. Г. г. народни прѣдставители! Възможно е да иматъ по-малко, но доходитъ, които имаме пъкъ отъ общинския налогъ, сѣ много повече, отколкото бѣха прѣди врѣме. Ако градскитъ общини оставатъ съ по-малко доходи, сега въ комисията при разглеждането на бюджета можемъ да прѣминемъ врѣменно къмъ създаване на едни други данѣци за общинитъ, като ги прокараме съ нѣколко основни принципи въ бюджета, именно данѣкътъ върху незастроената градска площъ и данѣкътъ върху незаслужения прирѣстъ въ цѣната на имотитъ, които се намиратъ въ градоветъ.

Какъ трѣбва да разбираме това? Г. г. народни прѣдставители! Една отъ причинитъ, които създаватъ жилищната криза, е тази, че голѣма частъ отъ празнитъ мѣста се нуждаятъ отъ едно мѣсто, отъ единъ дворъ, ами сѣ закупени отъ малцина, които не ги застрояватъ, чакатъ изкуственото покачване слѣдъ врѣме цѣнитъ на мѣстата, за да печелятъ, за да придобиватъ богатства незаслужено. Ако ние прѣминемъ къмъ една реформа, съ която да ги обложимъ съ данѣкъ за въ полза на общината — не на държавата — ако отъ друга страна създадемъ едно законоположение, че една личностъ, едно сѣмейство, едно стопанство не може да владѣе толкова, да прѣдположимъ, дворни мѣста, и ако прѣдъ видъ на това, че когато близо до една къща, до една сграда се построи едно голѣмо държавно учрѣждение или мине една улица, една трамвайна или желѣзнопѣтна линия, стойността ѣ се покачва — слѣдъ постройката или прокарането на тая

улица, на тази трамвайна или железнопътна линия 10—20 пъти повече, отколкото прѣди това — . . .

В. Мулетаровъ (к): Да, г. министре, но не утвърждават общинските бюджети, които прѣдвидяват туй.

Министъръ М. Турлаковъ: Тъкмо за туй говоря.

В. Мулетаровъ (к): Ама връщате ги неутвърдени.

Министъръ М. Турлаковъ: Защото нѣма законъ, г. Мулетаровъ.

В. Мулетаровъ (к): Прокарайте го. Общинитѣ сж забатлясали.

Министъръ М. Турлаковъ: . . . ако, казвамъ, прѣдвидѣ на туй положение ние поставимъ единъ облогъ, т. е. опрѣдѣлимъ единъ максимумъ и единъ минимумъ за приходъ отъ това незаслужено порастване на цѣната на тия имоти за въ полза на общинитѣ, и особено това ще бѣде за въ полза на градскитѣ общини, ние ще създадемъ сега засега това, което би се получило въ по-малко отъ прѣмахването на връхнинитѣ. Азъ възнамѣрявамъ да послѣдвамъ и безъ туй бѣлѣжката, която направи г. Стояновъ, азъ възнамѣрявамъ да създадемъ специаленъ законъ за общински и окръжни данъци. Създаването на този законъ не бива и не можеше да се очаква така бързо. Ще назнача комисия прѣзъ ваканцията, на която като начертая главнитѣ линии, принципитѣ, върху които трѣбва да легне създаването или устройването на известни общински данъци, да ги създадемъ съ специално законоположение, което да опрѣдѣля кои данъци трѣбва да бѣдат опрѣдѣлени и какъ трѣбва да бѣдат опрѣдѣлени за общинитѣ, селски и градски, и за окръжнитѣ свѣти. Ще ви изтъкна сега единъ примѣръ, дѣто не виждамъ разумностъ въ тая система. Въ едно централно село или въ единъ градъ се събира панаиръ. Градската община отдава на закупувачъ правото на интисанъ, както го викатъ у насъ, правото върху продажната стойностъ, или го събира сама. Питамъ се, и всеки може да си зададе този въпросъ: право ли е всичкиятъ този доходъ да отива въ полза само на тая община? Азъ четохъ напоследъкъ нѣкакво си прѣдложение се правѣше да се раздѣли на онѣзи общини, които участвуватъ въ панаира. Това е абсолютно невъзможно. Но кои сж тѣзи общини, питамъ азъ, които отиватъ на панаиръ? Разбирамъ, че една частъ трѣбва да има право да вземе общината, дѣто става панаиръ, по кои сж общинитѣ, които плащатъ тоя доходъ? Това сж общинитѣ отъ цѣлия окръгъ или най-малко отъ цѣлата околия. Право ли е тогава да дадемъ тоя доходъ на една община, когато на общинитѣ можемъ да създадемъ данъци мѣстни, общински, които да засѣгатъ само тѣхнитѣ жители или въ малка частъ онѣзи, които случайно минаватъ отъ тамъ и се възползуватъ отъ известни облаги на общината? Тоя доходъ, по което разбираме, трѣбва да мине къмъ прихода на окръжнитѣ свѣти. Една гара е построена нѣкъдѣ, отиватъ общинитѣ отъ цѣлия районъ да продаватъ тамъ свончѣ храни и плащатъ тѣй наречената така шиникъ-парасж, кринина. Питамъ — азъ съмъ мислилъ по това дълго време и по-рано — право ли е само тая община да се ползува отъ тѣзи облаги, отъ този доходъ? Прѣдвидѣ се ползува въ закона за кринината една частъ отъ този доходъ да се дава за подобрене на жилищата, за благоустройството на гаритѣ и т. н., но другата право ли е да остане на тая община? Не. Тия доходи трѣбва да отидатъ по което схващане въ полза на окръжната каса. Единъ процентъ отъ тѣхъ да остане за мѣстната община, понеже все е докосната съ нѣщичко малко или много съ движението, което става прѣзъ нея, по тѣ трѣбва да бѣдатъ окръжни данъци. Азъ посочвамъ това за примѣръ. Други данъци, както посочихъ, трѣбва да бѣдатъ пѣкъ общински данъци. По този начинъ, като начертаямъ една финансова политика за общинитѣ, ние ще отдѣлимъ съвършено сегашната тѣсна връзка и паяджина, която съставляватъ тѣй нареченитѣ връхнини върху прѣдвидѣ данъци, и ще създадемъ едно опростотворяване на финансовата администрация.

Истина е, г. г. народни прѣдставители, че реформитѣ обаче не ставатъ тѣй, съ единъ замахъ или въ единъ-два мѣсеца, още повече финансовитѣ реформи.

Г. Данаиловъ (д): И никога не се маща единъ данъкъ, съ който е привикнало да живѣе населението, прѣди да приготвите неговъ заместникъ.

Министъръ М. Турлаковъ: Г. Данаиловъ! Ако прѣмахваме съвършено единъ данъкъ, разбирамъ да ме обвиняватъ, че не създаваме на мѣстото му другъ. Но ние прѣминахме къмъ другъ, създадохме другъ и недостатъцитѣ на този послѣдния, грѣшкитѣ, които ще видимъ сега, когато го приложимъ, ще ги изправимъ, за да ни даде двойно и тройно повече отъ това, което ни дава този данъкъ, който прѣмахваме, или въ сжщностъ не го прѣмахваме, а го оставяме като право на общината, на ядката на нашата конституционна структура. Г. Данаиловъ искаше да каже: „Вие трѣбваше да създадете по-напрѣдъ тоя държавенъ данъкъ, да го усъвършенствувате, че тогава да махвате първия.“ Ама г. Данаиловъ изпуска изъ прѣдъ видъ друго едно обстоятелство. Менѣ ми се струва, че въ този моментъ, когато той ми прави възражение, или не му идва на ума, или пѣкъ иска да заобиколи това. Ние се намираме, г. Данаиловъ, при особени условия, когато трѣбва нашитѣ реформи и планове да бѣдатъ заварени, защото ако оставимъ за сетнѣ ще се намѣримъ прѣдъ по-голямъ мянотни. Затуй ние трѣбва да пристѣпимъ къмъ тия реформи. И азъ мисля, че изпълнихъ единъ дългъ, като начертахъ тая политика въ бѣгли черти въ тоя бюджетъ. Тая политика ще бѣде прокарана, и ще бѣде прокарана по тоя начинъ съ постѣлователностъ, като, при положението, въ което се намираме, поставимъ работата така, че ние сме вече влѣзли въ една насока и че това е даже за въ полза не само на нашия дължкоплатецъ и на фискалитѣ интереси на страната, но е и за тѣхна, и за външна полза.

Ето защо азъ мисля, че всички бѣлѣжки, които се направиха тукъ, бѣха повече за да се каже, че има какво да се говори, отколкото че заслужава нѣщо да се критикува.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ искамъ да се спра на една друга бѣлѣжка, съ която като че ли г. Теодоровъ вчера, когато започна рѣчьта си, откри Америка. Азъ мисля, че съ тая бѣлѣжка, която направи г. Теодоровъ, направи мечешка услуга на страната и на идеята, която въобще искахе да прѣсѣлѣва. Г. г. народни прѣдставители! Ние се намираме въ такова положение, дѣто известни нѣща, безъ да ги назоваваме, трѣбва да се стремимъ да ги поправимъ, но безъ много, много да ги кръщаваме.

Т. Булевъ (к): Дано измамите Съгласението!

Министъръ М. Турлаковъ: А бе вие като лѣскате всичко та смѣтате, че кой знае какво сте направили! (Смѣхъ у комуниститѣ)

В. Мулетаровъ (к): Вие пѣкъ все ги мамите и ги докарайте тукъ да ви обератъ.

Министъръ М. Турлаковъ: Все пакъ сме направили нѣщо.

В. Мулетаровъ (к): Видовъ-день още не е дошълъ.

Министъръ М. Турлаковъ: Е, ще дойде Видовъ-день и ще видимъ и вашия юрнекъ въ Русия какво ще даде. Когато се върнете пакъ при насъ, тогава ще си приказваме.

В. Мулетаровъ (к): Измамите ги, че ги докарайте всички тукъ.

Министъръ М. Турлаковъ: Не ние ги докарахме, докараха ги други, и вие помогнахте, за да дойдатъ.

В. Мулетаровъ (к): А-а-а!

Министъръ М. Турлаковъ: Да, да. — И г. Теодоровъ, дѣто нѣкакъ въ форма на хуморъ говорѣше тукъ, че сж пошурѣли и не знамъ какво, тая шуротия най-много отъ васъ дойде — нека си го признаемъ — защото вие бързате като кокошка, която казва селската поговорка, прѣди да снесе яйце, кудкудяка по цѣлата махала. И вие тѣй правите: хемъ още не му дошълъ случаятъ, не му дошълъ редѣтъ, вие оставяте дѣда Благоевъ на една страна и кудкудякате, кръквате, а послѣ като не стане, казвате: старецътъ каза, че тая работа ще дойде $\frac{3}{4}$ отъ вѣтъ.

В. Мулетаровъ (к): То е хубаво, когато се кудкудяка и се снася яйце, но вие кудкудякате и не спасяте яйце.

Министър М. Турлаковъ: Все пак повече яйца сне-сохме, отколкото вие. (Смѣхъ верѣдъ земледѣлцитѣ)

Г. г. народни прѣдставители! Безъ да се впускамъ повече въ бѣлѣжкитѣ, които се направиха върху бюджет-проекта, азъ ви моля да го приемемъ по принципъ и въ комисията, при прѣглеждане приходния и разходния бюджетъ, ще имаме възможностъ да си направимъ и тамъ бѣлѣжкитѣ и ония, които обичатъ, които желаятъ да бѣдатъ полезни на тая страна, нека заповѣдатъ. Но нека останатъ това, само да се намираме на приказка съ дълго говорене, както правятъ тукъ нѣкои; отъ нѣмане какво да говорятъ, искатъ само езика си да упражнятъ или почешатъ, тъй да се изрази.

Моля да се гласува бюджетопроектътъ на първо четене. (Ражкопѣскане отъ земледѣлцитѣ)

К. Сидеровъ (р): Г. министре!

Прѣдседателъ: Моля Ви се.

К. Сидеровъ (р): Единъ въпросъ. Нѣщо за Консорциума да чуемъ, по неговия разходъ и по неговата работа. Интересуваме се. Не е лошо това.

Отъ земледѣлцитѣ: Да се гласува!

Министър М. Турлаковъ: При другъ случай ще ви кажа. Сега си седнахъ.

Прѣдседателъ: Които приематъ на първо четене законопроекта за бюджета на държавата за 1921/1922 финансово година, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, Събранието приема.

Слѣдва трета точка отъ дневния редъ — второ четене на законопроекта за измѣнение и допълнение закона за уреждане положението на дѣйствующитѣ офицери, и сврѣхсрочнослужажитѣ подофицери, които вслѣдствие намаляване и прѣустройството на войската ще се лишатъ отъ службата си въ нея.

Моля докладчика г. Георги Марковъ да го докладва.

Докладчикъ Г. Марковъ (з): (Чете)

„З А К О Н Ъ

за измѣняване и допълване закона за уреждане положението на дѣйствующитѣ офицери и сврѣхсрочнослужажитѣ подофицери, които вслѣдствие намаляване и прѣустройството на войската ще се лишатъ отъ службата си въ нея.“

Прѣдседателъ: Които приематъ заглавието на законопроекта, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, приема се.

Докладчикъ Г. Марковъ (з): (Чете)

„Чл. 1. Алинея втора на чл. 2 отъ въпросния законъ се изхвърля.“

Г. г. народни прѣдставители! Искамъ да дамъ извѣстно освѣтление въ какво се състои алинея втора на чл. 2.

Чл. 2 урежда въпроса за ония офицери, които вмѣсто обезщетение получаватъ длъжности, и казва: (Чете) „Отъ новоназначената си длъжностъ офицерътъ или подофицерътъ не може да бѣде уволненъ въ продължение на петъ години, освѣнъ само по съдъ или дисциплинаренъ редъ“. Втората алинея, за която става дума сега и която споредъ измѣненията, които се правятъ съ новия законъ, се изхвърля, гласи: (Чете) „Ако прѣзъ този периодъ офицерътъ или подофицерътъ бѣде уволненъ отъ служба, въпрѣки постановлението на тоя членъ, той се ползува съ право на обезщетение по чл. 3 отъ настоящия законъ.“

Както виждате, отъ напечатания проектъ на комисията порано тя намираше, че е достатъчна само първата алинея, за да гарантира положението на офицера, тъй като членътъ е категориченъ, че офицерътъ не може да бѣде уволненъ по този или онзи начинъ, освѣнъ само по съдъ или по дисциплинаренъ редъ. Азъ имахъ случай да събера комисията отново и въ послѣдното си събрание комисията възприе и ви моли да одобрите слѣдующата редакция, която отчасти е и редакция на проекта, който бѣше внесенъ първоначално отъ министра на финансите за измѣнение на закона. Редакцията, която прѣдлагамъ, прочее, като редакция на комисията, е слѣдната. Най-на-

прѣдъ въ чл. 2 думитѣ „петъ години“ се замѣняватъ съ думитѣ „обезщетителния периодъ“, тъй като въ втората алинея ще кажемъ, че офицерътъ, ако бѣде уволненъ, ще получи обезщетение само за останалото врѣме отъ обезщетителния периодъ. Извѣстни офицери се обезщетяватъ за извѣстенъ срокъ години, други офицери се обезщетяватъ за другъ срокъ години, а подофицеритѣ — за свършено другъ срокъ години. И комисията намира, че е справедливо, ако съответната личностъ бѣде изхвърлена на улицата прѣди този срокъ, за който се обезщетява, да получи остатъка до онзи срокъ, който се обезщетява въ послѣдующия чл. 3, а именно за офицеритѣ три години, а за подофицеритѣ двѣ години. Та, заради туй комисията прѣдлага въ първоначалната алинея на чл. 3 числото „петъ години“ да се замѣни съ „обезщетителния срокъ“, а втората алинея да, си остане, като се допълни съ думитѣ: „но само за врѣмето, закрѣплено въ мѣсеци, което имъ остава да изслужатъ до обезщетителния срокъ“.

Тъй че сега послѣдното рѣшение на комисията, като не се вземе подъ внимание това, което е напечатано, е да се гарантира офицерътъ и подофицерътъ въ смисълъ, че на новоназначената длъжностъ, ако бѣде уволненъ не по посочения редъ — по съдъ или по дисциплинаренъ редъ — то той да може да получи обезщетение за останалото врѣме.

Н. Къневъ (д): Значи вие приемате редакцията въ законопроекта на г. министра.

Докладчикъ Г. Марковъ (з): Да, като въ първата алинея числото „петъ години“ се замѣни съ „обезщетителния периодъ“, за да схожда съ новото измѣнение въ чл. 3.

Н. Къневъ (д): Така.

Докладчикъ Г. Марковъ (з): Та тия измѣнения сме направили по чл. 1 отъ новия законопроектъ.

Прѣдседателъ: Има думата г. Никола Къневъ.

Н. Къневъ (д): Сега думата е за онзи проектъ, който е внесенъ отъ комисията. Азъ се спирамъ на проекта на комисията, а послѣ ще се спира и върху тия измѣнения, които прѣдлага г. докладчикътъ.

Докладчикъ Г. Марковъ (з): Това е пакъ по рѣшението на комисията, допълнително събрана.

Н. Къневъ (д): Въ всѣки случай това го нѣма въ печатния текстъ, който сте прѣдставили вие. Кога е вземено туй рѣшение, азъ не зная. Трѣбва да подчертая, че това е много лоша практика, неимовѣрна лоша.

С. С. Бобчевъ (пп): Много лоша.

Г. Данаиловъ (д): Това не може да бѣде. По този поводъ искамъ думата.

Н. Къневъ (д): Едва ли е имало Народно събрание, въ което процедурата за изработването на закони да е била така лоша, както сега. Въ нашата конституция е опрѣдѣленъ единъ редъ, по който се работятъ нашитѣ закони. Тоя редъ ви дава гаранция за по-малко грѣшки, за създаването на единъ законъ, които ще могатъ повече врѣме да траятъ, но не на закони, които днесъ ще създавате, а утрѣ ще измѣнявате. Най-доброто доказателство за плачевнитѣ резултати отъ слѣдваната процедура въ нашия Парламентътѣ сега е самия законопроектъ, който ви е внесенъ г. министърътъ за измѣнение на закона за положението на офицеритѣ и подофицеритѣ, които ще трѣбва да бѣдатъ уволнени. Ако се хвърли погледъ върху него, вие ще видите, г-да, че прибрзаността е дала крайно плачевни, за да не кажа комични резултати. Тѣ сѣж указани точно въ самия законопроектъ. Ето че тая практика се продължава. Азъ съмъ получилъ единъ законопроектъ отъ г. министра. Получилъ съмъ слѣдъ това едно ново положение или, по-добрѣ да кажа, измѣненията, които сѣж направени отъ комисията и по тѣхъ твърдѣ естествено съмъ се справялъ. Неуже-ли сега докладчикътъ излиза и ви говори за нѣкакви нови измѣнения!

Ю. Вълковъ (з): Тѣхъ комисията ги е направила.

Н. Къневъ (д): Има редъ за това. Нашата конституция заповѣдва, . . .

С. С. Бобчевъ (нн): И правилникътъ заповѣдва.

Н. Къневъ (д): . . . и правилникътъ заповѣдва, както забѣлѣза г. Бобчевъ, че това, което комисията измѣни, да се отпечати и раздаде своеврѣменно на васъ, та всѣки отъ васъ да може да слѣди, да промишлява и да сложи своята мисль въ този законопроектъ.

А сега вие виждате, че г. докладчикътъ ви доказва съ едно измѣнение, което съставлява четвъртото по редъ: законътъ има единъ текстъ, проектътъ на министра има втори текстъ, печатаното на комисията — трети текстъ. . .

Докладчикъ Г. Марковъ (з): И вие можете да прѣдложите четвърти текстъ.

Н. Къневъ (д): И азъ мога да прѣдложа единъ текстъ. — . . . и докладчикътъ сега ви прѣдлага четвърти текстъ. Всичко това е една каша, една бърканица, които може да има крайно вридно влияние за изработването на законопроектитъ. Туй е първата бѣлѣжка, която имахъ да направя.

Второ, г. г. народни прѣдставители! Три категории офицери се създаватъ съ закона за опрѣдѣлене положението на офицеритѣ, които ще трѣбва да бѣдатъ уволнени. Първата категория офицери сѫ тия, които ще трѣбва да излѣзатъ отъ армията, безъ да получатъ каквато и да било длѣжностъ; втората категория офицери сѫ ония, които ще излѣзатъ отъ армията, но ще бѣдатъ назначени на гражданска длѣжностъ, и третата категория офицери, сѫ тия, които ще си останатъ въ армията. Това сѫ тритѣ категории. Визираната алинея втора на чл. 1 тѣкмо засѣга положението на офицеритѣ отъ втората категория; тѣзи, които като излѣзатъ отъ армията, ще бѣдатъ назначени на гражданска длѣжностъ. Е добръ, г-да, единствената гаранция, прѣдвидена въ закона за едно справедливо третиране на тази втора категория офицери, то е тѣкмо алинея втора, която се изхвърлише. Въ какво се състоеше тая гаранция? Първата категория офицери, които ще излѣзатъ отъ армията и които нѣма да получатъ длѣжностъ, ще получатъ извѣстно обезщетение. Втората категория офицери, които ще бѣдатъ назначени на гражданска служба, нѣма да получатъ обезщетение; въ замѣна на туй получаватъ гражданска служба. Прѣ-красно. Но ето че началството на офицера иска да го лиши отъ обезщетението по единъ косвенъ начинъ. Какво прави началството му? Вмѣсто да уволни офицера и впоследствие да му даде прѣдвиденото въ закона обезщетение, началството му дава днесъ една гражданска служба и слѣдъ петъ дена го уволнява. Този офицеръ нѣма да получи никакво обезщетение. Или по-добръ да кажа, да бѣда по-ясенъ: споредъ закона, така както бѣше приетъ и както го намираме ше въ сборника, ако единъ офицеръ, назначенъ на гражданска длѣжностъ, бѣде уволненъ прѣди изтичането на петъ години — такъвъ бѣше срокътъ — той получава такава обезщетение, каквото ще се даде на онѣзи офицери, които като бѣдатъ уволнени, нѣма да получатъ никаква служба. Тая гаранция се искаше да се прѣмахне и комисията поне я прѣмахваше.

Докладчикъ Г. Марковъ (з): Друго-яче я прѣмахва: да си платятъ остатѣка.

Н. Къневъ (д): Азъ не говоря сега за вашето измѣнение, г. Марковъ.

Докладчикъ Г. Марковъ (з): Добръ.

Н. Къневъ (д): Тѣ е именно добра, щастлива мисль, че вие сте се повърнали на първия текстъ. Азъ говоря за печатаното изложение, което имамъ на ръка и него критикувамъ. То отваряше вратата на грозни злоупотрѣбѣния, то даваше възможностъ на министра или на началството на офицера да убие и онзи слабъ духъ на независимостъ, на самостоятелностъ у офицеритѣ, които поради нещастното стечение на обстоятелствата трѣбваше да бѣдатъ изхвърлени вриъ отъ армията. Така щото алинея втора на този чл. 2 трѣбва да си остане така, както си е въ стария законъ. Съ други думи казано, ще трѣбва да се плати на единъ офицеръ обезщетение, въ случай че

той, бидѣйки назначенъ на гражданска длѣжностъ, бѣде уволненъ прѣди изтичането на опрѣдѣления срокъ.

Сега, г. докладчикътъ говори за съответно измѣнение на алинея първа. То засѣга само срока. Туй измѣнение е приемливо. По-долу ще трѣбва да видимъ ще ли остане петгодишенъ срокъ, както го прѣдлага г. министърътъ, или пъкъ тригодишенъ и пр.

Прочее, азъ съзъ на мнѣние, че ще трѣбва да се приеме четвъртия проектъ, устно изложенъ отъ г. докладчика.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ (р): Нали е мнѣние на комисията?

Н. Къневъ (д): Безъ огледъ дали е мнѣние на комисията или негово лично мнѣние, защото това е единственото разумно и справедливо разрѣшение на въпроса.

П. Палиевъ (д): Създава се лошъ прецедентъ за работа

Д-ръ Й. Фаденхехтъ (р): Нека се напечати: трѣбва да знаемъ комисиията какво прѣдлага.

Н. Къневъ (д): Може да се напечати. — Г-да! За да свърша азъ искамъ да подчертая, че г. докладчикътъ се повръща върху текста на самия законъ, слѣдователно не ще стане нужда да се печати. Върху текста на закона, такъвъ, какъвто си е, измѣненieto се състои само въ първата алинея, която засѣга срока — вмѣсто да се каже „петъ години“, казва се „три години“. Въ всѣки случай, ако господата намиратъ, че е по-изгодно, нека да се напечати.

К. Сидеровъ (р): Има нужда да се напечати: има и други измѣнения.

Н. Къневъ (д): Не, азъ ви говоря само за първата алинея. Затуй по-добръ нека върви по реда си.

Прѣдседателътъ: Има думата г. Георги Данаиловъ.

Г. Данаиловъ (д): Г. г. народни прѣдставители! Азъ искамъ да направя едно формално прѣдложение. Туй, както се докладва сега отъ г. докладчика, този законопроектъ е вече въ свършено нова форма — коренно се измѣнява отъ докладчика. И азъ видѣхъ неговия проектъ, който е начертанъ съ червено мастило въ всичкитѣ му положения.

Докладчикъ Г. Марковъ (з): Нѣма да докладвамъ тѣхъ.

Г. Данаиловъ (д): Ние не знаемъ това, толкова повече че този законъ е единъ специаленъ законъ, къмъ който г. г. народнитѣ прѣдставители се отнасятъ съ първоначалното разбиране. Тѣ тукъ трѣбва да го видятъ и тукъ да го усвоятъ, а убѣденъ съмъ, че нито единъ отъ насъ не познава въпроса, туй както е. Щомъ почнете да правите други измѣнения, освѣтъ написанитѣ въ доклада, това не може да стане. Ето защо азъ прѣдлагамъ — и смѣтамъ, че моето прѣдложение се основава много сериозно на правилника — да отложите за сега въпроса, отпечатайте онѣзи измѣнения, които комисията е прѣдложила, дайте да ги видимъ, да се освѣтлимъ по тѣхъ и тогава ги гласувайте. Не ще съмнѣние, понеже тукъ имате болшинство, ще минатъ. Азъ мисля, че г. министърътъ ще се съгласи съ насъ.

Докладчикъ Г. Марковъ (з): Ще се бавимъ съ печатането.

Г. Данаиловъ (д): То е въпросъ за два дни.

Прѣдседателътъ: Има думата г. Никола Ковачевъ.

Н. Ковачевъ (з): Г. г. народни прѣдставители! Ако сега се наложи нуждата да измѣняваме закона за обезщетението на офицеритѣ, които излизатъ отъ армията, то е само затуй, защото при първото положение, когато прокарвахме самия законъ, имаше едно бързано отъ страна на народнитѣ прѣдставители, имаше едно бързано и отъ самитѣ офицери, които ги бѣше страхъ и нѣмаха довѣрие може би на Парламента, като прѣдполагаха, че ние нѣма да ги обезщетимъ, че тѣ могатъ да останатъ на улицата. Азъ не мога да разбера защо законопроектътъ не е раздаденъ на народнитѣ прѣдставители. Тукъ се чете на второ

четене, въ комисията е прокаранъ, той трѣбва да бѣде напечатанъ и раздаденъ на народнитѣ прѣдставители и всѣки народенъ прѣдставитель е длъженъ да си каже своята дума по всѣки членъ. (Нѣкои отъ земледѣлцитѣ ржкопѣтската) Дали ще дадемъ или не, това е другъ въпросъ; дали ще гласуваме или не, то е другъ въпросъ. За менъ е тъмно кое се прокарава и кое не; прѣдъ мене трѣбва да бѣде закона — прѣдъ очитѣ ми.

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателятъ Х. Маноловъ)

Д-ръ Й. Фаденхехтъ (р): Много право.

Н. Ковачевъ (з): Затуй азъ моля да се отложи за другъ пътъ този законопроектъ, да се напечата и раздаде на народнитѣ прѣдставители. Ако искате дайте имъ това, което заслужаватъ, ако не искате, ще имъ дадете това, което вие мислите.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Законопроектътъ е отпечатанъ съ поправкитѣ на комисията и раздаденъ на народнитѣ прѣдставители.

Н. Ковачевъ (з): Нѣматъ го народнитѣ прѣдставители на рѣка.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: И ако докладчикътъ притуря нѣщо отъ себе си, това не значи, че трѣбва да се печати на нова смѣтка.

Г. Данаиловъ (д): Именно, тамъ е недоразумѣнието. Стана едно смѣсане между моето прѣдложение и това на докладчика. Докладчикътъ съобщава, че, слѣдъ като е отпечатанъ този законопроектъ, ставатъ нови измѣнения въ комисията, не отъ него, и слѣдователно ние трѣбва да ги знаеме. Когато той приема нѣкои прѣдложения тукъ, то е другъ въпросъ.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Ако не сѣ отъ смѣстивенъ характеръ, нѣма нужда да се печататъ.

Н. Ковачевъ (з): Недѣйте бърза съ законопроекта г. прѣдседателю, защото ще го осакатите и слѣдъ два мѣсеца ще стане нужда отъ нови измѣнения и ще възбудимъ офицерството.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Има думата г. докладчикътъ.

Докладчикъ Г. Марковъ (з): Г. г. народни прѣдставители! Чл. 1 съ тия нови измѣнения, които азъ прѣдложихъ отъ името на комисията, не могатъ да станатъ причина, споредъ менъ, да се отложи гласуването на законопроекта. Защото, безъ да ги имате прѣдъ себе си, е много ясно, че ние възприемаме проекта на министра, който вие имате. Въ комисията направихме измѣнения въ духа именно на този проектъ на министра — вмѣсто „петъ години“, става „обезщетителния срокъ“.

Г. Данаиловъ (д): Цѣла една нова система!

Х. Ветовски (з): Никаква система — всѣки може да схване това, нежели г. професоръ Данаиловъ.

Докладчикъ Г. Марковъ (з): Може да се отложи законопроектътъ, ако се съгласи министърътъ, но азъ зная колко много той бърза, защото и при него идатъ постоянно делегации да искатъ да се получи по-скоро обезщетението.

Г. Данаиловъ (д): За въ сѣбота го турнете.

Докладчикъ Г. Марковъ (з): Ако се съгласи министърътъ да се отложи, нѣмамъ нищо противъ.

П. Паскалевъ (д): Много сѣ поправкитѣ.

Г. Данаиловъ (д): Азъ видѣхъ тия поправки. Цѣлия текстъ е напаренъ съ червено мастило и затуй се уплашихъ.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Има думата г. министъръ на финанситѣ.

Министъръ М. Турлаковъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ самъ викахъ докладчика, като мислѣхъ, че дѣйствиелно не е печатанъ докладътъ, по отворихъ папката и видѣхъ, че има докладъ.

Г. Данаиловъ (д): Докладъ има.

Министъръ М. Турлаковъ: Сега, ако е докладвалъ нѣщо вѣнъ отъ доклада, тогава разбирамъ. Но този докладъ е раздаденъ прѣди два-три мѣсеца. Отъ друга страна сирѣхме плащането, като видѣхме недостатѣцитѣ на този сирѣхме плащането, като видѣхме недостатѣцитѣ на този законъ. Най-послѣ въ сѣбота той ще бѣде поставенъ на трето четене, имаме врѣме и тогава да поправимъ нѣкои работи.

Н. Сидеровъ (р): Ама на трето четене не се говори.

Г. Данаиловъ (д): Пакъ има недоразумѣние между Васъ и докладчика. Докладчикътъ казва: „Слѣдъ като е напечатанъ този докладъ, тогава чакъ комисията е вземала новитѣ рѣшения“.

Докладчикъ Г. Марковъ (з): Азъ ги казахъ — нѣма други.

Министъръ М. Турлаковъ: Ако има нови рѣшения вземени слѣдъ това, и върху тѣхъ ще си кажемъ думата.

Г. Данаиловъ (д): Не е така. Комисията може да взема нови рѣшения, но трѣбва да бѣдатъ напечатани и раздадени на народнитѣ прѣдставители. Въпросътъ е за единъ день.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Той ще докладва печатания текстъ и послѣшнитѣ измѣнения. (Глъчка) Моля ви се, г-да. Въпросътъ ще се разрѣши така: г. докладчикътъ ще докладва законопроекта тѣй, както комисията го е приела и пратила за печать.

Г. Данаиловъ (д): Азъ правя прѣдложение да се напечата законопроектътъ съ измѣненята, които комисията е направила въ послѣдствие, и да се внесе въ Народното събрание въ слѣдното засѣданье.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Добрѣ. Ще съобщя на народното прѣдставителство, че има и друго прѣдложение отъ г. министра на финанситѣ, да се докладва текстътъ тѣй, както е приетъ, напечатанъ и раздаденъ на народното прѣдставителство, като послѣшнитѣ измѣнения отъ комисията се иматъ прѣдъ видъ при третото четене на законопроекта.

Кои то г. г. народни прѣдставители приематъ. . . .

Г. Данаиловъ (д): Моето прѣдложение прѣдшествава.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: . . . прѣдложенето на г. Данаилова, да не се докладва сега законопроектътъ, като се оттегли на нова смѣтка въ комисията, като се допълни съ новитѣ измѣнения и наново се напечата, да си вдигнатъ ржката. Малцинство, Събрашието не приема.

Кои то приематъ. . . .

Докладчикъ Г. Марковъ (з): Съ добавката ли?

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Нѣма съ добавката. Вие ще докладвате чл. 1 тѣй, както е напечатанъ.

Н. Къневъ (д): Г. прѣдседателю! Да не стане грѣшка. Тогава ще ми позволите да направя азъ прѣдложение: да си остане законопроектътъ на г. министра и нищо друго.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Направете писмено прѣдложение, ще го гласуваме. Трѣбваше да бѣде готово.

Н. Къневъ (д): Може и да не бѣде писмено.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: И да не бѣде направено сега, ще имате възможностъ да го направите при третото четене.

Г. докладчикъ! Прочетете чл. 1.

Докладчик Г. Марковъ (з): (Чете)

„Чл. 1. Алиней втора на чл. 2 отъ въпросния законъ се изхвърля“.

Н. Къневъ (д): Да не стане грѣшка. Азъ моля г. министъръ Турлаковъ да се произнесе — защото тукъ е най-важното — и да поиска той да си остане неговиятъ законопроектъ. Тамъ е грѣшката, г. прѣдседателю. Това е най-важната промѣна.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Моля Ви се, г. Къневъ, ще имате възможност да си направите прѣдложението при третото четене.

Когато г. г. народни прѣдставители приематъ чл. 1 тѣй, както се докладва отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, Събранието приема.

Минаваме по-нататкъ къмъ чл. 2.

Докладчик Г. Марковъ (з): (Чете)

„Чл. 2. Алиней първа и втора на чл. 3 отъ въпросния законъ се измѣнява така: Офицеритъ и свръхсрочнослужещитъ подофицери, уволнени поради намаливане и прѣустройството на войската и назначени на служба вънъ отъ редоветъ ѝ, иматъ право на едновременно парично обезщетение. Газмѣрътъ на това парично обезщетение се равня: за офицеритъ — на три (3) години и за свръхсрочнослужещитъ подофицери — на двѣ (2) години — добавъчни възнаграждения споредъ закона за врѣмненото добавъчно възнаграждение на държавнитъ служители, и споредъ бюджетнитъ заплати за 1918 г., обявенъ съ царски указъ № 58 отъ 18 декемврий 1918 г., заедно съ 20% увеличение на сжщото, безъ да се намалява то съ каквато и да било сума, безъ да се правятъ отъ така прѣемѣнатото обезщетение каквито и да било одрѣжки за данъци, берни и секвестри, а и то самото да не се облага съ данѣкъ“.

„Паричното обезщетение на тия, които не сж получавали врѣменно добавъчно възнаграждение въ размѣра, посоченъ тукъ, се изчислява съгласно горния указъ № 58“.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Никола Къневъ.

Н. Къневъ (д): (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Азъ бихъ молилъ съ по-голямо внимание да се отнесе къмъ този законопроектъ, да не направимъ грѣшката, която стана съ току-що извршения воть, голѣма грѣшка, която, надѣя се, ще бѣде поправена при третото четене.

Азъ казахъ и по-рано и моля вашето внимание върху тая моя мисль, че той специаленъ законъ създава три категории офицерство: първа категория офицери — които си оставатъ на служба; втора категория офицери — които се уволняватъ и получаватъ обезщетение, и трета категория офицери — които се уволняватъ, и назначаватъ на гражданска длѣжност. Измѣненето на чл. 3, което ви се докладва сега, засѣга втората категория офицери — които се уволняватъ и получаватъ обезщетение. Каква е разликата между законопроекта на г. министра на войната и оная на комисията? Ще трѣбва тази разлика да си уясните, прѣди да вотирате.

Ю. Урумовъ (з): Ние знаемъ разликата.

Н. Къневъ (д): Разликата, г-да, е тази, че съ законопроекта на г. министра се дава едно обезщетение на уволненитъ офицери въ размѣръ на 5-годишни добавъчни възнаграждения, плюсъ 20-тъ на сто, а комисията ви прѣдлага да намалите тия 5 години на три години за офицеритъ, а за подофицеритъ — въ проекта на г. министра за подофицеритъ е три години — двѣ години. Азъ пѣма да се спирамъ върху другитъ разлики, защото тѣ за мене не сж съществени; азъ привличамъ вашето внимание само върху размѣра на обезщетението.

Г. г. народни прѣдставители! Трѣбва добръ да се пропикнемъ отъ мотивитъ, които сж накарали министертството да внесе единъ законопроектъ за обезщетение на офицеритъ, които ще трѣбва да бѣдатъ изхвърлени отъ армията по силата на пѣтойската заповѣдь — азъ не ще я нарека нищо договоръ, това не е никакъвъ договоръ.

А. Атанасовъ (к): Ултимадумъ го наречете

Н. Къневъ (д): Наречете го ултимадумъ, една заповѣдь на побѣдителъ спрѣмо побѣденъ, кръстена съ името до-

говоръ. Какви сж мотивитъ? Дали министърътъ е направилъ това по съображение на пѣкаква благотворителностъ, за да дадемъ на офицеритъ милостиня, подаение, или пѣкъ той е изхождатъ отъ едно друго съображение, много по-високо, цѣляще да обезпечи добрата служба въ нашата държава, специално въ армията? Безспорно, това е единъ мотивъ. Сумата, която ще платимъ на офицерството, което ще бѣде изхвърлено отъ армията, не ще бѣде подаение, не ще бѣде милостиня, не ще бѣде помощъ, но ще бѣде, както законътъ се изразява, „обезщетение“, поради това, че тѣзи офицери, които сж служили на държавата въ продължение на дълго врѣме и които сж се посвѣтили на тая служба и сж неподготвени за друга работа, ще трѣбва да бѣдатъ изхвърлени отъ службата не по тѣхна вина, не по вина на нашата държава, ами по заповѣдь на чужденеца-побѣдителъ. Държавата ще трѣбва да даде тѣмъ едно обезщетение; държавата нѣма да ги остави значитѣ сами да понесатъ лоните последици отъ тази пѣтойска заповѣдь, но цѣлвиятъ народъ се солидаризира съ тая бѣда, съ това нещастие и дава поддрѣба, или по-добръ да кажа, обезщетение на офицеритъ, които се изхвърлятъ. Другъ единъ мотивъ има, върху който азъ така сжко привличамъ вашето внимание. Този мотивъ засѣга цѣлото чиновничество. Вие не сте далечъ отъ това чиновничество, вие го познавате по-добръ може-би отъ мене, вие знаете какво е сегашното положение на чиновницитъ, какъвъ е сегашниятъ манталитетъ на чиновника, какви сж неговитъ права. Това е едно чиновничество лошо платено, лошо възнаградено, съ нестабилизирано положение, което не ви дава гаранцията за добро управление на държавата. Не сме шие тукъ, или министритъ, или народнитъ прѣдставители, които управляваме държавата. Трѣбва да се разбере тая проста истина, че доброто управление на държавата е въ пълна зависимостъ отъ чиновническия персоналъ. Г. г. министритъ, г. г. народнитъ прѣдставители иматъ единъ надзоръ, но самото прилагане на законитъ, изпълнението на службитъ е въ пълна зависимостъ отъ моралитета на нашето чиновничество. Вие можете да правите добри бюджети, да прѣдвиждате добри приходи, но въ края на крайщата приходитъ ще трѣбва да ги прибиратъ чиновницитъ. Това е тая армия отъ 50 хиляди души държавни служители, която въ сжщность управлява държавата. Искате ли вие да имате едно добро управление въ държавата, създайте си добро държавно служителство. Безъ добро държавно служителство всичкитъ ваши закони ще отидатъ на вѣтъра.

В. Мулетаровъ (к): Съ малки заплати.

Н. Къневъ (д): Позволете. Има една стара поговорка отъ повече отъ двѣ хиляди години: „На покварената държава хиляди закони петъ пари не струватъ“. Това е казано още въ римско врѣме. Правете каквито щете добри закони, обаче ако държавното служителство е корумпирано, покварено, вие не ще имате добро управление.

Първото условие създателно, за да имате добро управление е да създадете добро държавно служителство. Кога ще го създадете, при какви условия? Първото условие безспорно е да подобрите неговото материално положение или по-добръ да му създадете едно добро материално положение, безъ което вие не ще имате добро служителство. Второто условие е да му стабилизирате положението, да знае чиновникътъ, че утрѣ не ще осѣмне хвърленъ на улицата и че ако поради причини, независящи отъ самата държава, той бѣде изхвърленъ, държавата нѣма да го остави младенъ. Всѣки чиновникъ трѣбва да знае, че когато той по причини, които лежатъ вънъ отъ волята на държавата, бѣде изваденъ отъ службата, на която се е посвѣтилъ дълго врѣме, ще бѣде гарантиранъ, че той ще бѣде обезпеченъ поне дотолкова, доколкото е необходимо, за да залови пѣкоя друга работа.

В. Мулетаровъ (к): Вие сега не му гарантирате сжществуването, когато работи, та когато не работи ще му го гарантирате!

Н. Къневъ (д): Е добръ, г. г. народни прѣдставители, въпросътъ за възнаграждението на г. г. офицеритъ, които ще бѣдатъ извадени отъ армията, на тия достойни служители на България, е единъ въпросъ не дребенъ, както нагледъ може да се види. Не е работа тукъ за 100, 200 и 300 л. Ние ще трѣбва да разрѣшимъ този въпросъ по начинъ, който да убѣди всички служители на държавата, че всѣки държавенъ служителъ може да разчита на подкрѣпата на самата държава, когато той поради причини,

лежачи въвнъ отъ волята на държавата, както казахъ, бжде изваденъ. Не е въпросъ за момента, не е въпросъ за дадени офицери; въпросътъ е изобщо за политиката на държавата спрѣмо държавното служителство. Нека венчки, които служатъ сега, нека венчки, които ще служатъ и за напредъ държавни служители знаятъ, че който честно и почтено изпълнява своитѣ служебни обязанности, той може винаги да бжде увѣренъ, че държавата не ще го остави на улицата, не ще го остави да гладува съ сѣмейството си. Този въпросъ, както казахъ, е въпросъ за политиката спрѣмо държавното служителство. Изхождайки отъ тая мисль, азъ не разбирамъ, или по-добрѣ не намирамъ никакво оправдание въ рѣшеннето на комисията да се скъсни — за да не кажа, да се цигани — и да намалява обезщетението на нашето офицерство отъ размѣра на петгодишни добавъчни възнаграждения и 20%, на тригодишни. Г. министърътъ на финанситѣ, който е най-компетентниятъ по материята, който е взелъ въ съображение венчнитѣ условия, ви внесе единъ законопроектъ, съдържащъ измѣнение на закона, споредъ който законъ обезщетението се прѣдвижда въ размѣръ на добавъчното възнаграждение за единъ периодъ отъ петъ години. Комисията го намалява на три години.

К. Томовъ (з): Нали за това е комисията, да корегира.

Н. Къневъ (д): Азъ мислѣхъ, че ще излѣзете да ми кажете друго. Вие можете да си останете съ Вашето мнѣние, азъ изказвамъ моето. Вие, г. Томовъ, си имате Ваше мнѣние, ще вотирате противъ.

В. Мулетаровъ (к): Тѣ оставятъ чиновницитѣ гладни.

Н. Къневъ (д): Та, г-да, азъ мисля, че Народното събрание ще направи една голѣма грѣшка, ако намали размѣра на обезщетението, прѣвиденъ въ законопроекта на г. министра. И ако се върнете въ цифритѣ въ таблицата, която е дадена отъ г. министра, ще видите, че това възнаграждение е нищожно съ огледъ сегашната наша валута, съ огледъ на монетата, съ която ще бжде изплащано. То не се равнява дори на едногодишната заплата, която би получилъ офицера или подофицера. Тогава питамъ: съ какво го обезщетявате вие, ако не му давате даже заплата въ размѣръ на една година, когато той съ сѣмейството си бжде принуденъ да излѣзе въвнъ, безъ да има перспектива за една друга работа? Това вече не е обезщетение, това е милостиня, това е подаване.

Ю. Вълковъ (з): Ако направите една по-точна смѣтка, вие ще видите каква грамадна сума е тя, г. Къневъ.

Н. Къневъ (д): Азъ правихъ.

Ю. Вълковъ (з): Правилъ си, ама не си направилъ. А пъкъ казвате, че има дефицитъ въ бюджета.

Прѣдседателствуещъ Х. Маноловъ: Моля, оставете г. Кънева да завърши.

Н. Къневъ (д): Ето защо азъ моля г. министра, ще моля и васъ. . . .

Ю. Вълковъ (з): Какво ще ни моимъ?

Н. Къневъ (д): . . . да не се скъсните, да се повърнете върху законопроекта на г. министра и да опрѣдѣлите едно обезщетение въ размѣръ такъвъ, какъвто е прѣвиденъ въ самия законопроектъ на г. министра.

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Кой колкото иска, така ще дава, а отдѣ ще вземемъ, нѣма да пита. Когато се дава, не трѣбва да има и отдѣ да се взема.

Н. Къневъ (д): Въ тая смисль прави прѣдложение.

Прѣдседателствуещъ Х. Маноловъ: Завършете.

Н. Къневъ (д): Свършвамъ.

Прѣдседателствуещъ Х. Маноловъ: Има думата г. министърътъ на финанситѣ.

Министъръ М. Турлаковъ: Г. г. народни прѣдставители! Докозко разбирахъ, комисията прави измѣнение по чл. 3 въ годишнѣтѣ. Г. Марковъ, нали така?

Докладчикъ Г. Марковъ (з): Отъ петъ на три е за обезщетението на офицеритѣ и отъ три на двѣ — за това на подофицеритѣ.

Министъръ М. Турлаковъ: Щомъ комисията е рѣшила нѣкои работи, отъ чл. 2, съ които се измѣня чл. 3, азъ бихъ прѣдложилъ чл. 3 да приемемъ съвѣдната редакция: „Офицеритѣ и сврѣхерочнослужащитѣ подофицери, уволнени поради намаляване и прѣустройството на войската и пеназначени на служба въвнъ отъ редоветѣ и, иматъ право на едноврѣменно парично обезщетение. Размѣрътъ на това парично обезщетение се равнява за офицеритѣ на 4 години; за офицеритѣ, повишени въ офицерски чинъ отъ подофицери, т. е. псеввершили Военното училище, или Школата за запасни подпоручници, на 2 1/2-годишни и за сврѣхерочнослужащитѣ подофицери на 2-годишни добавъчни възнаграждения споредъ закона за врѣменното добавъчно възнаграждение на държавнитѣ служители и споредъ бюджетнитѣ заплати за 1918 г., обявешъ съ царски указъ № 58 отъ 18 декември 1918 г. заедно съ 20% увеличение на сѣщото, безъ да се намалява то съ каквато и да била сума, безъ да се правятъ отъ така прѣсмѣнатото обезщетение каквито и да било одрѣжки за данѣци, берни и секвестри, а и то самото да не се облага съ данѣкъ. Паричното обезщетение на тия, които не сж получавали врѣменно добавъчно възнаграждение въ размѣра посоченъ тукъ, се изчислява по посочения по-горѣ размѣръ“. (Възражения отъ земледѣлцитѣ) Чакайте да чуете, така не ставатъ тия работи.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ ви питамъ защо ще даваме обезщетение? Отговорете ми на този въпросъ. По какъвъ смисль, по кой законъ, по кой човѣшки разумъ? Нали ние искаме да обезщетимъ онзи, който е загубилъ службата си и службата, за която се е готвилъ? Тоя бѣше принципътъ, който прокарахме въ първия законъ. Ние го прокарахме, обаче видѣхме, че онова, което се направи, въ нѣкои случаи е несправедливо. Азъ и онзи денъ, когато говорихъ тукъ по принципъ, кон сж мотивитѣ за обезщетението. Известно лице, излѣзло отъ служба, напр., като уволнимъ единъ чиновникъ, обезщетяваме ли го? Не го обезщетяваме. Защо се прие по принципъ началото за обезщетението на офицеритѣ? Заради туй, защото карриерата, за която сж се готвили, сега по силата на единъ миренъ договоръ, я напускатъ и трѣбва да се готвятъ за нова карриера, и дордѣто се приготвятъ ние приемаме — приемате и вие по принципъ, не го отхърпате по начало — да имъ дадемъ обезщетение, едноврѣменна парична помощъ, равна на добавъчното възнаграждение за четири години, заедно съ 20% увеличение. Но азъ ви питамъ защо искате сега да намалите обезщетението на офицеритѣ толкова, а на подофицеритѣ да го повишите? Единъ подофицеръ, който си е служилъ службата, който е намѣрилъ подслонъ въ казармата, дѣто сж го приютили, и дѣто е служилъ извѣстно врѣме и сега трѣбва да се уволни, каква е разликата между него и чиновника, който азъ утрѣ уволня?

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Никаква разлика.

Министъръ М. Турлаковъ: Абсолютно никаква разлика нѣма. И заради туй азъ бихъ ви молилъ, когато рѣшаваме нѣкои работи, да търсимъ по-голѣма справедливостъ въ тѣхъ. Виждаатъ вие се много петъ години, както е въ проекта, който съмъ ви прѣдставилъ, добрѣ приемамъ да ги намалимъ съ една година, но защо ще увеличаваме на подофицеритѣ отъ 2 на 2 1/2 години?

Х. Ветовски (з): Да се приближатъ.

Министъръ М. Турлаковъ: Нѣма защо да се приближаватъ, защото разлика съществува прѣди всичко въ подготовката. По принципъ, по начало нѣма защо да му дадемъ повече. Ние му даваме сега просто и чисто затова, защото искаме да му направимъ едно благодарение.

Ю. Урумовъ (з): Тѣ иматъ разлика въ добавъчното и заплатитѣ.

Министъръ М. Турлаковъ: Има разлика въ основното добавъчно, по сѣмейното положение и прави много помалка.

Ако не приемате тѣй, както прѣдлагамъ азъ, ще си оттегля законопроекта.

Отъ земледѣлцитѣ: Оттеглете го!

Министър М. Турлаковъ: Какъ така? Че вие трѣбваше да ме попитате. Въ частни засѣдания безъ мене сте обсъждали този въпросъ и да искате на единѣ да намаляте отъ 5 на 3, а на другитѣ да увеличите отъ 2 на 2½.

В. Драгановъ (з): Нѣма да увеличаваме никому.

Министър М. Турлаковъ: Ако не се приеме така, както азъ прѣдлагамъ, азъ ще си излѣза отъ тукъ и никакъвъ законъ по-нататѣкъ нѣма да приема.

Моето прѣдложение е това, ако го приемате, приемете го — текстътъ е този.

Нѣкой отъ землѣделцитѣ: Нѣма да го приемемъ.

Министър М. Турлаковъ: Трѣбва да има разумъ въ една работа.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Ще гласуваме.

Н. Ковачевъ (з): Г. прѣдседателю! Азъ некахъ думата.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Моля, прѣди да говорите, ще питамъ Народното събрание, понеже частътъ е 8, да продължимъ ли засѣданието или не.

К. Томовъ (з): Азъ прѣдлагамъ да се продължи засѣданието, докато се свърши този въпросъ.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Има прѣдложение отъ народния прѣдставител г. Томовъ да се продължи засѣданието, докато се свършатъ дебатитѣ по законопроекта, който се дебатира на второ четене.

Министър М. Турлаковъ: Ако се продължи засѣданието, азъ ще моля да се разгледа и точка шеста отъ дневния редъ.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Конто приематъ да се продължи засѣданието докато се свършатъ дебатитѣ по този законопроектъ, моля, да си вдигнатъ ржката.

В. Мулетаровъ (к): Явно малцинство.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Ще видимъ дага е малцинство.

Конто еж на противното мнѣние, че засѣданието трѣбва да бѣде вдигнато още сега, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство, приема се.

Слѣдующето засѣдание би трѣбвало да стане утрѣ въ 2 ч. слѣдъ обѣдъ, но понеже утрѣ е официаленъ празникъ, прѣдлагамъ идното засѣдание да се състои въ сѣбота, въ 2 ч. слѣдъ обѣдъ.

Конто приематъ това прѣдложение, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство, приема се.

Дневниятъ редъ за засѣданието, което ще се състои въ сѣбота, е слѣдующия:

1. Докладъ на прошегарната комненя;
2. Одобрение търговската спогодба съ Чехословакиа;
3. Второ четене на законопроекта за бюджета на държавата за 1921/1922 финансова година — бюджета на Върховното правителство, Смѣтната палата и други;
4. Второ четене законопроекта за измѣнение и допълнение закона за обезщетение на офицеритѣ и подофицеритѣ и по-нататѣкъ слѣдватъ другитѣ точки отъ дневния дневенъ редъ.

Конто приематъ този дневенъ редъ, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, Събраннето приема.

Вдигамъ засѣданието.

(Вдигнато въ 8 ч. 5 м. вечерта)

Прѣдседателъ: **А. БОТЕВЪ.**

Подпрѣдседателъ: **Х. МАНОЛОВЪ.**

Секретаръ: **Х. ВЕТОВСКИ.**

Началникъ на Стенографското отдѣление: **В. Ив. Василиевъ.**